ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2012

Επιστημονικές Εκθέσεις (Reports) / 6

Εργαζόμενοι και όμως φτωχοί

Διαστάσεις της φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα

ΑΛΕΞΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΟΥΦΤΑΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

Εργαζόμενοι και όμως φτωχοί:

Διαστάσεις της φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα

Εργαζόμενοι και όμως φτωχοί:
Διαστάσεις της φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα

Αλέξης Ιωαννίδης
Χρίστος Παπαθεοδώρου
Δημήτρης Σουφτάς

Ιανουάριος 2012

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71Α
106 81, Αθήνα
Τηλ. +30 2103327779
Fax +30 2103304452
www.ineobservatory.gr

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο
είναι των συγγραφέων και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη
τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Επιμέλεια εξωφύλλου: Βάσω Αβραμοπούλου

Γλωσσική επιμέλεια – Διορθώσεις: Γιώτα Γ. Χρόνη

Φωτογραφία εξωφύλλου: www.shutterstock.com

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Γιάννης Παπαδημητρόπουλος

Εκτύπωση – Παραγωγή: ΚΑΜΠΥΛΗ ΑΕΒΕ

© ΙΝΕ ΓΣΕΕ
ISBN: 978-960-9571-36-4

Η παρούσα έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» 2007-2013.

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Το Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ αποτελεί έναν χώρο έρευνας και δράσης που απευθύνεται στους εργαζομένους, στην ακαδημαϊκή κοινότητα, στους φορείς χάραξης πολιτικής και στο σύνολο των πολιτών. Στόχος του είναι να προσφέρει επιστημονικά τεκμηριωμένες αναλύσεις για μια σειρά κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων που βρίσκονται στο επίκεντρο της τρέχουσας συγκυρίας και που έχουν άμεση σχέση με τα συμφέροντα του κόσμου της εργασίας. Το Παρατηρητήριο είναι σημείο συνάντησης και δημιουργικού διαλόγου πληθώρας ερευνητών, με απώτερο στόχο την ανάδειξη διαστάσεων των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων που έχουν ιδιαίτερη αξία για την οπτική των εργαζομένων και των συνδικάτων. Παράλληλα, η ερευνητική του δραστηριότητα εντάσσεται σε μια ευρύτερη προσπάθεια καταγραφής πολιτικών που δύνανται να συνεισφέρουν με ουσιαστικό τρόπο στην επίλυση των σημαντικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει στην τρέχουσα περίοδο ο κόσμος της εργασίας.

Η δραστηριότητα του Παρατηρητηρίου επικεντρώνεται σε τρεις βασικούς τομείς: α) στην οικονομία και την ανάπτυξη, β) στο κοινωνικό κράτος και το μέλλον της εργασίας και γ) στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού σε περιβάλλον δημοκρατίας και ισότητας. Ο πρώτος τομέας αφορά τα αίτια και τις επιπτώσεις της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, τις σύγχρονες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει ο δημόσιος τομέας και η δημοσιονομική πολιτική στην Ελλάδα, καθώς και τις αλλαγές που είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθούν στο αναπτυξιακό πρότυπο της χώρας. Ο δεύτερος τομέας αναφέρεται στην ασκούμενη κοινωνική πολιτική, στα ζητήματα της φτώχειας και των ανισοτήτων, στις εργασιακές σχέσεις και στο θεσμικό πλαίσιο των αγορών εργασίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στην ανάλυση της τρέχουσας συγκυρίας και στην αποδόμηση που επιχειρείται σε μια σειρά δικαιωμάτων και κατακτήσεων των εργαζομένων. Τέλος, ο τρίτος τομέας επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευση και την κατάρτιση των εργαζομένων, τις ποιοτικές και ποσο-

τικές διαστάσεις της ανεργίας, τον κοινωνικό αποκλεισμό και το ρατσισμό που βιώνει σημαντική μερίδα των εργαζομένων και των ανέργων στη χώρα.

Είναι προφανές ότι οι τρεις προαναφερθέντες τομείς έχουν επικαλύψεις μεταξύ τους. Μέσα από τα κείμενά του το Παρατηρητήριο επιδιώκει να αναδείξει αυτές τις επικαλύψεις και να φέρει στην επιφάνεια τα οφέλη που μπορεί να προκύψουν από την πολύπλευρη ανάλυση των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων. Στο πλαίσιο της προσπάθειας που επιχειρείται, θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική η κατάθεση παρατηρήσεων, προτάσεων αλλά και εναλλακτικών προσεγγίσεων από όσους και όσες επιθυμούν να συνεισφέρουν στην ερευνητική δραστηριότητα του Παρατηρητηρίου.

Γιάννης Παναγόπουλος
Πρόεδρος ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Περιεχόμενα

1	**Εισαγωγή**	**9**
2	**Μεθοδολογία και δεδομένα**	**13**
3	**Φτώχεια, αποστέρηση και κοινωνικές μεταβιβάσεις στην Ελλάδα και την ΕΕ**	**19**
4	**Βασικές διαστάσεις της φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα**	**27**
4.1	Συσχέτιση της φτώχειας με την ανεργία και την εργασία	27
4.2	Η εργασιακή διάσταση της φτώχειας στην Ελλάδα	29
4.3	Η περιφερειακή διάσταση της φτώχειας των εργαζομένων	37
5	**Η επίπτωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην καταπολέμηση της σχετικής φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα**	**41**
5.1	Χαρακτηριστικά της απασχόλησης και επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην Ελλάδα	50
5.2	Η περιφερειακή διάσταση της επίδρασης των κοινωνικών μεταβιβάσεων	52
6	**Συμπεράσματα**	**55**
	Βιβλιογραφία	**61**
	Παράρτημα: Πίνακες για το ποσοστό φτώχειας και τη συνεισφορά στη φτώχεια με βάση την κατάσταση του υπεύθυνου του νοικοκυριού	**65**

1. Εισαγωγή

Η Ελλάδα βιώνει τα τελευταία τρία χρόνια μια έντονη οικονομική κρίση με τεράστιες κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις. Πρόκειται ουσιαστικά για το αποτέλεσμα μιας παγκόσμιας οικονομικής αστάθειας, με ιδιαίτερες εκφάνσεις σε κάθε χώρα. Η οικονομία της Ελλάδας είναι από τις πρώτες όπου τα συμπτώματα της κρίσης είναι τόσο έντονα, με ιδιαίτερα δυσμενείς επιπτώσεις στην απασχόληση, στα εισοδήματα και στις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων της. Η οικονομική κρίση και οι πολιτικές δημοσιονομικής πειθαρχίας που έχουν επιβληθεί στη χώρα έχουν ήδη μεταβάλει σημαντικά την αγορά εργασίας, επηρεάζοντας τον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν τόσο ο συνολικός πληθυσμός της χώρας όσο και επιμέρους ομάδες, όπως οι άνεργοι (που επίσης αυξάνονται) αλλά και οι εργαζόμενοι.

Η φτώχεια των εργαζομένων δεν είναι φυσικά καινούργιο φαινόμενο. Παρέμενε όμως για χρόνια σχετικά υποτιμημένο στον δημόσιο και ακαδημαϊκό διάλογο. Η υποτίμηση αυτή απορρέει από τη γενικότερη ταύτιση της φτώχειας με την ανεργία, που χαρακτηρίζει την κυρίαρχη αντίληψη. Ο περιορισμός του προβλήματος της φτώχειας σε αυτό της ανεργίας δεν είναι αξιακά ουδέτερος αλλά αντανακλά τις κυρίαρχες αντιλήψεις για την οργάνωση των σύγχρονων οικονομιών με σαφείς κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές διαστάσεις.[1] Η καθολική καταδίκη του φαινομένου της ανεργίας και η κοινωνική αποστροφή προς αυτό έχει πολλές φορές χρησιμοποιηθεί για την προώθηση πολιτικών που, έχοντας ως άλλοθι τη ρητορεία για μείωση της ανεργίας, στοχεύουν στην απορρύθμιση της αγοράς εργασίας. Η εν λόγω απορρύθμιση –που θεωρείται ότι οδηγεί σε αύξηση της απασχόλησης– επιχειρείται μέσω του περιορισμού των δικαιωμάτων των εργαζομένων, την κατάργηση των λεγόμενων «αγκυλώσεων» και την πλήρη ευελιξία, που σχεδόν πάντα συνοδεύονται από γενναίες μειώσεις των μισθών. Εφόσον, σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη, η ανεργία θεωρείται το βασικό αίτιο της φτώχειας, υποστηρίζεται ότι οι πολιτικές απορρύθμισης της αγοράς εργασίας θα οδηγήσουν επίσης σε μείωση της φτώχειας.

Βέβαια, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο χάραξης πολιτικής έχει αναπτυχθεί ο αντίλογος, που υποστηρίζει ότι ο περιορισμός των εργασιακών δικαιωμάτων και η επακόλουθη μείωση των πραγματικών μισθών θα έχουν ακριβώς τα αντίθετα αποτελέσματα. Θα οδηγήσουν δηλαδή σε παγιοποίηση ή σε αύξηση της πραγματικής ανεργίας και σε επιδείνωση της φτώχειας και των συνθηκών

1. Βλ. Παπαθεοδώρου (2008).

διαβίωσης τόσο των εργαζομένων όσο και του συνόλου του πληθυσμού. Η κριτική επισκόπηση όμως αυτής της σημαντικής θεωρητικής και ιδεολογικής αντιπαράθεσης υπερβαίνει τους στόχους της παρούσας εργασίας.

Ο βασικός στόχος της έκθεσης είναι να φωτίσει τη μέχρι πρόσφατα σχετικά υποτιμημένη στον δημόσιο διάλογο –αλλά ιδιαίτερα σημαντική– πλευρά της φτώχειας, που είναι η φτώχεια των εργαζομένων, αξιοποιώντας τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα. Τα ευρήματα προηγούμενων μελετών[2] δείχνουν ότι η πλειοψηφία των φτωχών στην Ελλάδα δεν είναι άνεργοι αλλά εργαζόμενοι και συνταξιούχοι. Το γεγονός αυτό δημιουργεί την ανάγκη για μια αναλυτική και τεκμηριωμένη περιγραφή των κύριων διαστάσεων του φαινομένου της φτώχειας των εργαζομένων. Αναγκαία είναι επίσης και η αναλυτική διερεύνηση τόσο των ατομικών όσο και των ευρύτερων κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών που συνδέονται με τη φτώχεια των εργαζομένων. Η συγκεκριμένη έκθεση θα εστιαστεί στη διερεύνηση της φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι και στο πώς αυτή επηρεάζεται από το είδος της σύμβασης εργασίας, από το χρόνο και την ένταση της εργασίας, από το επάγγελμα και τον κλάδο της οικονομικής δραστηριότητας, από τα ατομικά χαρακτηριστικά των εργαζομένων και την περιοχή κατοικίας τους.

Ο αναλυτικός προσδιορισμός των χαρακτηριστικών και των αιτίων που μπορεί να οδηγήσουν έναν εργαζόμενο να ζει κάτω από το όριο της φτώχειας είναι ιδιαίτερα χρήσιμος και για έναν επιπλέον λόγο: μπορεί να βοηθήσει στην πραγματοποίηση ασφαλών προβλέψεων για την πορεία που θα ακολουθήσει η φτώχεια των εργαζομένων στην Ελλάδα μετά την εφαρμογή των μέτρων λιτότητας και την υλοποίηση των πολιτικών για την αγορά εργασίας οι οποίες κατά τη διάρκεια της κρίσης σχεδιάζονται και προωθούνται από εθνικούς και υπερεθνικούς φορείς. Επίσης θα βοηθήσει στην καλύτερη αποτίμηση των πολιτικών ευελιξίας και απορρύθμισης της αγοράς εργασίας καθώς και στην αξιολόγηση των επιπτώσεων των συγκεκριμένων πολιτικών στη φτώχεια των Ελλήνων.

Μία επιπλέον διάσταση της φτώχειας των εργαζομένων που χρήζει διερεύνησης είναι σε ποιο βαθμό μπορεί αυτή να ερμηνευτεί από ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των ίδιων των εργαζομένων. Θα πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι η φτώχεια προσδιορίζεται με βάση το συνολικό εισόδημα της οικογένειας ή του νοικοκυριού (σε αυτό συνυπολογίζονται τα εισοδήματα όλων των μελών και φυσικά συμπεριλαμβάνονται πηγές εισοδήματος εκτός της εργασίας). Όπως έχει επισημανθεί και σε άλλες μελέτες,[3] σημαντική επίδραση στο εισόδημα των νοικοκυριών έχει το σύστημα κοινωνικής προστασίας, το οποίο έχει βασικό στόχο, μεταξύ άλλων, να αντιμετωπίσει τα φαινόμενα της φτώχειας και της αποστέρησης. Κρίνεται λοιπόν σημαντικό να εξεταστεί σε ποιο βαθμό το σύστημα κοινωνικής προστασίας και πιο συγκεκριμένα οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα επιδρούν στον κίνδυνο φτώχειας των κατοίκων και ιδιαίτερα των εργαζομένων.

Για τη διερεύνηση των παραπάνω, η εργασία αυτή αναπτύσσεται σε πέντε ενότητες. Στην Ενότητα 2 περιγράφονται οι βασικές

2. Βλ. Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010α, 2010β).

3. Βλ. Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005), Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010α).

έννοιες και οι μεταβλητές που θα χρησιμοποιηθούν στην ανάλυση. Σε αυτές συγκαταλέγονται η έννοια και ο ορισμός της φτώχειας, ο τρόπος μέτρησης των διαφορετικών διαστάσεών της, καθώς και η έννοια της υλικής αποστέρησης ως εναλλακτικός τρόπος διερεύνησης των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων. Επίσης, ορίζονται οι μεταβλητές που θα χρησιμοποιηθούν στη διερεύνηση συγκεκριμένων διαστάσεων της φτώχειας των εργαζομένων. Περιγράφεται ακόμη η μεθοδολογία με βάση την οποία ομαδοποιούνται οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) ανάλογα με το σύστημα κοινωνικής προστασίας που έχουν αναπτύξει. Η ομαδοποίηση αυτή βοηθάει στη συγκριτική ανάλυση και αποτίμηση των διαφορών μεταξύ χωρών και συστημάτων κοινωνικής προστασίας της ΕΕ ως προς την αποτελεσματικότητά τους στην άμβλυνση της φτώχειας. Τέλος, παρουσιάζονται οι πηγές δεδομένων που χρησιμοποιούνται στην εμπειρική διερεύνηση της φτώχειας των εργαζομένων.

Στην τρίτη ενότητα παρουσιάζονται οι βασικές διαστάσεις της φτώχειας και της αποστέρησης στην Ελλάδα και στην ΕΕ. Έμφαση δίνεται στη διαχρονική εξέλιξη των φαινομένων αυτών στην Ελλάδα και στη σχέση τους με βασικά δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Τέλος, παρουσιάζονται και σχολιάζονται εκτιμήσεις για την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της φτώχειας στην Ελλάδα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ.

Η τέταρτη ενότητα εστιάζεται στη συστηματική ανάλυση των διαστάσεων της φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα και την ΕΕ. Αρχικά διερευνάται αν και κατά πόσο η ανεργία αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα προσδιορισμού της συνολικής φτώχειας. Γι' αυτόν το σκοπό παρουσιάζονται εκτιμήσεις του κινδύνου φτώχειας των ατόμων με βάση τα χαρακτηριστικά της απασχόλησης καθώς και της συνεισφοράς τους στη συνολική φτώχεια. Η συνεισφορά στη φτώχεια αναφέρεται στο τι μερίδιο στο σύνολο των φτωχών έχει η κάθε συγκροτούμενη ομάδα με βάση τα χαρακτηριστικά της απασχόλησης. Η ομαδοποίηση που χρησιμοποιείται στην ανάλυση γίνεται με βάση την κατάσταση της απασχόλησης του κάθε ατόμου, το είδος του επαγγέλματος, το είδος της σύμβασης, αλλά και το χρόνο εργασίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ψευδώνυμη αυτοαπασχόληση, στις συμβάσεις προσωρινής απασχόλησης και στην ευελιξία ως προς το χρόνο εργασίας, είτε προς τα κάτω (ημιαπασχόληση) είτε προς τα πάνω (υπεραπασχόληση). Τέλος, εξετάζεται και η περιφερειακή διάσταση της φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα.

Στην Ενότητα 5 διερευνώνται οι επιπτώσεις των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα στη μείωση του κινδύνου φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι στην Ελλάδα και την ΕΕ. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη συγκριτική ανάλυση της αποτελεσματικότητας των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην άμβλυνση της φτώχειας των εργαζομένων, σε συνδυασμό με το σύστημα κοινωνικής προστασίας[4] που έχει αναπτυχθεί σε κάθε χώρα.

Τέλος, στα συμπεράσματα παρέχεται μια σύνοψη των βασικών ερευνητικών ευρημάτων και αναλύσεων και διατυπώνονται ορισμένες προτάσεις για τη χάραξη αποτελεσματικότερων πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας των εργαζομένων.

4. Τα κριτήρια ταξινόμησης των χωρών θα αναπτυχθούν στην Ενότητα 2.

2. Μεθοδολογία και δεδομένα

Η φτώχεια έχει αποτελέσει διαχρονικά ζήτημα ενδιαφέροντος – για την κοινωνία ως ένα αρνητικό φαινόμενο, για τον ακαδημαϊκό κόσμο ως αντικείμενο διερεύνησης και για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής ως ένα πρόβλημα που δημιουργεί εκρηκτική δυσαρέσκεια και πρέπει να αντιμετωπιστεί. Ένα όμως από τα βασικά προβλήματα που ανακύπτουν στην προσπάθεια αποτύπωσης, ερμηνείας και αντιμετώπισης της φτώχειας αφορά τον ίδιο τον ορισμό της.

Στην πάροδο του χρόνου έχουν εμφανιστεί πολλοί εναλλακτικοί ορισμοί, ο καθένας με τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες του. Κάθε ορισμός της φτώχειας αντανακλά διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις, όπως αυτές εξελίσσονται ιστορικά. Έτσι, η ευρύτερη αποδοχή και χρήση ενός ορισμού σε συγκεκριμένες περιόδους καθορίζεται από τις κυρίαρχες αντιλήψεις για την οργάνωση και τη διαχείριση της κοινωνίας, τη φύση και το χαρακτήρα των κοινωνικών προβλημάτων που πρέπει να ερμηνευτούν, καθώς και τη γενικότερη οικονομική, κοινωνική και πολιτική συγκυρία. Συνεπώς, ο ορισμός της φτώχειας που υιοθετείται σε κάποια έρευνα προκύπτει από ένα αρκετά ευρύ φάσμα επιλογών που καλούνται να κάνουν οι ερευνητές στο πλαίσιο ενός ιστορικά ορισμένου περιβάλλοντος.

Στον σύγχρονο ακαδημαϊκό και δημόσιο διάλογο λοιπόν, στη διερεύνηση της φτώχειας, έχουν προκύψει διάφορες μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ορισμοί που συχνά ομαδοποιούνται σε κατηγορίες όπως υποκειμενική και αντικειμενική φτώχεια, μονοδιάστατη και πολυδιάστατη, απόλυτη και σχετική.[5] Η αναλυτική παρουσίαση όμως των εναλλακτικών αυτών ορισμών και μεθόδων, αν και χρήσιμη, ξεφεύγει από τους σκοπούς της έρευνας.

Στην ανάλυση που ακολουθεί η φτώχεια προσδιορίζεται με βάση το συνολικό εισόδημα των ατόμων/νοικοκυριών. Τα κριτήρια για την επιλογή του ορισμού της φτώχειας είναι κυρίως η αποτύπωση του επιπέδου διαβίωσης, η συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων διαχρονικά αλλά και μεταξύ των χωρών της ΕΕ, καθώς και η δυνατότητα υπολογισμού της με βάση τα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα. Γι' αυτόν το λόγο υιοθετείται ο ευρέως χρησιμοποιούμενος ορισμός της σχετικής φτώχειας, σύμφωνα με τον οποίο φτωχό θεωρείται το άτομο του οποίου το συνολικό διαθέσιμο ισοδύναμο εισόδημα είναι χαμηλότερο από το 60% του αντίστοιχου διάμεσου εισοδήματος

5. Για μια αναλυτική παρουσίαση του διαλόγου για τη φτώχεια αλλά και ζητήματα που αφορούν τη μέτρησή της βλ. Alcock (1993), Atkinson (1983,1998), Jäntti and Danziger (2000), Lister (2004), Ruggles (1990), Πετμεζίδου (2004), Townsend (2004), Παπαθεοδώρου (2008), Chossudovsky (2003, 2004).

των κατοίκων της χώρας στην οποία ζει. Όπως παρατηρούν οι Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), ο ορισμός αυτός είναι σχετικά αυθαίρετος και δεν έχει κάποια αυστηρή θεωρητική θεμελίωση. Είναι όμως ένας εύκολα κατανοητός ορισμός, ο οποίος αφενός χρησιμοποιείται ευρέως στις σχετικές έρευνες, γεγονός που συμβάλλει στη συγκρισιμότητα των εκτιμήσεων, και αφετέρου υπολογίζεται σχετικά εύκολα από τα διαθέσιμα μικροδεδομένα.

Μονάδα ανάλυσης στην παρούσα εργασία είναι το άτομο. Όμως τα άτομα ζουν σε νοικοκυριά και μοιράζονται από κοινού το εισόδημα και τους πόρους όλων των μελών. Τα νοικοκυριά διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το μέγεθος και τη σύνθεση. Άρα, τα μέλη δύο νοικοκυριών με το ίδιο συνολικό εισόδημα αλλά με διαφορετικό μέγεθος και σύνθεση μπορούν να επιτυγχάνουν πολύ διαφορετικό επίπεδο διαβίωσης. Είναι αναγκαίο λοιπόν τα εισοδήματα των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά διαφορετικού μεγέθους και σύνθεσης να καταστούν συγκρίσιμα. Προκειμένου να επιτευχθεί κάτι τέτοιο χρησιμοποιούνται κλίμακες ισοδυναμίας, οι οποίες σταθμίζουν τα άτομα του νοικοκυριού ανάλογα με τις ανάγκες τους, οι οποίες καθορίζονται από τον αριθμό των ατόμων του νοικοκυριού, την ηλικία τους κ.λπ.[6] Στην ανάλυση που ακολουθεί χρησιμοποιείται η τροποποιημένη κλίμακα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), που έχει υιοθετηθεί και έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως από την Eurostat[7] και η οποία σταθμίζει τον υπεύθυνο του νοικοκυριού με 1, κάθε επιπλέον ενήλικα με 0,5 και κάθε παιδί με 0,3.

Ο παραπάνω δείκτης της φτώχειας περιορίζεται σε εκτιμήσεις του κινδύνου ή του ποσοστού φτώχειας. Για μια ολοκληρωμένη αποτύπωση της κατάστασης της φτώχειας, στην ανάλυση χρησιμοποιούνται τρεις ακόμη δείκτες: Ο πρώτος είναι η μακροχρόνια φτώχεια, που μας επιτρέπει να διερευνήσουμε σε ποιο βαθμό η φτώχεια αποτελεί για τα άτομα μια προσωρινή κατάσταση ή όχι. Στην ανάλυσή μας ο δείκτης για τη μακροχρόνια φτώχεια ορίζεται ως το ποσοστό των ατόμων που βρίσκονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας κατά την τρέχουσα χρονιά και κατά τη διάρκεια τουλάχιστον δύο εκ των προηγούμενων τριών ετών. Ο δεύτερος δείκτης είναι το χάσμα φτώχειας, που μετράει την απόσταση του διάμεσου εισοδήματος των φτωχών από τη γραμμή φτώχειας. Ο δείκτης αυτός είναι επίσης σημαντικός στη διαδικασία χάραξης και αξιολόγησης πολιτικών, εφόσον μας δείχνει ουσιαστικά πόσο φτωχοί είναι οι φτωχοί. Όσο μικρότερο είναι το χάσμα φτώχειας τόσο λιγότερο απέχουν τα εισοδήματα των φτωχών από το όριο φτώχειας. Ο τρίτος δείκτης αφορά το επίπεδο φτώχειας για τα εισοδήματα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα (συνολικές και ανά κατηγορία). Παρέχεται έτσι η δυνατότητα να διερευνήσουμε την επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα στην αντιμετώπιση της φτώχειας.

Ο τελευταίος δείκτης αποτελεί χρήσιμο εργαλείο και στη συγκριτική εξέταση του φαινομένου της φτώχειας μεταξύ διαφόρων χωρών της ΕΕ, με βάση το σύστημα κοινωνικής προστασίας που έχουν αναπτύξει. Στην παρούσα έκθεση χρησιμοποιείται η ταξινόμηση των χωρών κατά τύπους συστημάτων κοινωνικής προστασίας, ή αλλιώς «καθεστώτα ευημερίας», η οποία βασίζεται στη μεθοδολογία του Esping-Andersen (1990) και στον θεωρητικό διάλογο που ακολούθησε σχετικά με τον αριθ-

6. Βλ. Atkinson et al. (1995) για μια κριτική ανασκόπηση των εναλλακτικών κλιμάκων ισοδυναμίας.

7. Βλ. Hagenaars et al. (1994).

μό και τα χαρακτηριστικά των καθεστώτων ευημερίας στην Ευρώπη.[8] Πιο συγκεκριμένα, ο Esping-Andersen κατατάσσει τις χώρες σε τρία καθεστώτα ευημερίας: α) το σοσιαλδημοκρατικό, β) το συντηρητικό-κορπορατιστικό και γ) το φιλελεύθερο. Ερευνητές όπως ο Ferrera (1996) υποστηρίζουν και την ύπαρξη ενός διακριτού συστήματος κοινωνικής προστασίας στις χώρες της νοτίου Ευρώπης (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία). Για την ομαδοποίηση των χωρών ακολουθήθηκε η μεθοδολογία των Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005) και Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010α). Έτσι, με βάση το σύστημα κοινωνικής προστασίας που έχουν αναπτύξει, οι χώρες της ΕΕ ομαδοποιούνται στις παρακάτω 5 κατηγορίες:

α) *Χώρες με σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος*: Το καθεστώς αυτό αναπτύχθηκε στη Δανία, τη Σουηδία, τη Φινλανδία και την Ολλανδία. Στο πλαίσιο του καθεστώτος αυτού το κράτος έχει αναβαθμισμένο αναδιανεμητικό ρόλο. Χαρακτηρίζεται από γενναιόδωρες παροχές καθολικού χαρακτήρα, που έχουν ως μονάδα αναφοράς το άτομο, δίνονται χωρίς έλεγχο πόρων των δικαιούχων και χρηματοδοτούνται μέσω υψηλής φορολογίας.

β) *Χώρες με συντηρητικό-κορπορατιστικό καθεστώς*: Αναπτύχθηκε κυρίως στην ηπειρωτική Ευρώπη (Αυστρία, Γερμανία, Βέλγιο, Γαλλία, Λουξεμβούργο[9]) και έχει ευρεία σκόπευση όσον αφορά τους κοινωνικούς κινδύνους τους οποίους καλύπτει. Οι παροχές θεωρούνται και εδώ γενναιόδωρες, απευθύνονται στην οικογένεια και όχι στο άτομο, ενώ το ύψος τους εξαρτάται από την κοινωνικοεπαγγελματική θέση του ατόμου.

γ) *Χώρες με φιλελεύθερο καθεστώς*: Στο καθεστώς αυτό, που αναπτύχθηκε κυρίως στις αγγλοσαξονικές χώρες (με αντιπροσωπευτικούς εκπροσώπους στην ΕΕ τη Μ. Βρετανία και την Ιρλανδία), κεντρικό ρόλο στην κατανομή των πόρων παίζει η αγορά. Οι παροχές είναι σχετικά χαμηλές και δίνονται μόνο στα πιο αδύναμα οικονομικά μέλη της κοινωνίας με αυστηρό έλεγχο των πόρων των δικαιούχων, που έχει ως αποτέλεσμα το στιγματισμό τους.

δ) *Χώρες της νοτίου Ευρώπης*: Περιλαμβάνονται η Ιταλία, η Ισπανία, η Ελλάδα και η Πορτογαλία. Το σύστημα κοινωνικής προστασίας που έχουν αναπτύξει οι χώρες της νοτίου Ευρώπης χαρακτηρίζεται από την καθυστερημένη ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας, την υψηλή πόλωση και τον κατακερματισμό στις κοινωνικές παροχές. Οι πόροι διανέμονται με βάση την κοινωνικοεπαγγελματική κατάσταση των ατόμων και επηρεάζονται από την αδιαφάνεια του συστήματος και τις πελατειακές σχέσεις. Επιπλέον η καθολικότητα στις παροχές είναι περιορισμένη. Κεντρικό ρόλο στο σύστημα παίζουν οι συγγενείς και η οικογένεια, οι οποίοι καλούνται να αναπληρώσουν τα κενά στην κάλυψη των κοινωνικών κινδύνων και την περιορισμένη αποτελεσματικότητα του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην αναδιανομή των πόρων.

ε) Τέλος, στην ανάλυση περιλαμβάνεται και μια πέμπτη ομάδα χωρών, όπου εντάσ-

8. Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση της συζήτησης βλ. Leibfreid (1992), Ferrera (1996), Petmesidou (1996) Ματσαγγάνης (1999), Ματσαγγάνης κ.ά. (2004) και Κατρούγκαλος (2004).

9. Το Λουξεμβούργο αποτελεί μια ιδιότυπη περίπτωση (ακραία τιμή) λόγω του ιδιαίτερα μικρού πληθυσμού του και του δυσανάλογα υψηλού εισοδήματος που διαθέτει.

σονται τα *νέα κράτη-μέλη της ΕΕ*, για τα οποία δεν έχει αναπτυχθεί επαρκώς ο σχετικός διάλογος ως προς το σύστημα κοινωνικής προστασίας που τα χαρακτηρίζει. Πρέπει να τονιστεί ότι οι χώρες αυτές δεν αντιμετωπίζονται ως ένα ενιαίο σύστημα κοινωνικής προστασίας, εφόσον υπάρχουν τεράστιες διαφορές μεταξύ τους αναφορικά με τους θεσμούς της κοινωνικής προστασίας που έχουν αναπτύξει και το είδος των παροχών. Μεγάλες είναι και οι διαφορές ως προς το επίπεδο διαβίωσης των κατοίκων τους. Αρκετές από αυτές υπήρξαν χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, που δεν έχουν οριστικοποιήσει ακόμη τις δομές κοινωνικής προστασίας, και άρα δεν κρίνεται συνετό να ταξινομηθούν σε κάποια από τις προηγούμενες κατηγορίες.[10]

Στην παρούσα έκθεση εκτός από την εισοδηματική φτώχεια παρέχονται εκτιμήσεις και για την αποστέρηση, με βάση τη δυνατότητα των ατόμων να καλύψουν ορισμένες ανάγκες. Γι' αυτό χρησιμοποιούνται δύο επιπλέον δείκτες, ο δείκτης υλικής αποστέρησης και ο δείκτης ακραίας υλικής αποστέρησης, οι οποίοι έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως στις αναλύσεις της Eurostat. Οι δείκτες της υλικής και της ακραίας υλικής αποστέρησης μετράνε το ποσοστό του πληθυσμού που δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να καλύψει αντίστοιχα τουλάχιστον τρεις και τέσσερις από τις ακόλουθες εννέα ανάγκες: 1) την αποπληρωμή του ενοικίου, του ενυπόθηκου δανείου και των λογαριασμών οργανισμών κοινής ωφέλειας, 2) την επαρκή θέρμανση της κατοικίας του, 3) την αντιμετώπιση έκτακτων εξόδων, 4) την κατανάλωση κρέατος ή πρωτεϊνών τακτικά, 5) τη δυνατότητα να πάει διακοπές, 6) την κατοχή τηλεόρασης, 7) την κατοχή ψυγείου, 8) την κατοχή αυτοκινήτου, 9) την κατοχή τηλεφώνου.

Για τις ανάγκες της έρευνας γίνεται χρήση των μικροδεδομένων της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (European Union Statistics on Income and Living Conditions – EU-SILC). Πρόκειται για μια ετησίως επαναλαμβανόμενη δειγματοληπτική έρευνα, που διεξάγεται στο ίδιο δείγμα νοικοκυριών (πάνελ) στις χώρες της ΕΕ από το 2003.[11] Η έρευνα αυτή παρέχει συγκρίσιμα δεδομένα αναφορικά με το εισόδημα, τη φτώχεια, τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης. Η EU-SILC χρησιμοποιεί ερωτηματολόγιο και μεθοδολογία συλλογής δεδομένων παρόμοια με την αντίστοιχη έρευνα του Ευρωπαϊκού Πάνελ Νοικοκυριών (European Community Household Panel – ECHP) που αφορούσε την περίοδο 1995-2001. Τη στιγμή της συγγραφής αυτής της έκθεσης, τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα μικροδεδομένα από την έρευνα EU-SILC είναι αυτά που συλλέχτηκαν το 2009 και αφορούν εισοδήματα του έτους 2008. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα δεδομένα αυτά αφορούν την περίοδο πριν από την εμφάνιση της κρίσης. Κατά συνέπεια, δεν μας επιτρέπουν να οδηγηθούμε σε ακριβείς εκτιμήσεις της σημερινής κατάστασης, μετά δηλαδή τις επιπτώσεις της κρίσης και των προγραμμάτων δημοσιονομικής πειθαρχίας στα εισοδήματα και στις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών και των εργαζομένων. Ωστόσο, παρέχουν πολύτι-

10. Βλ. σχετικά Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010α).

11. Οι αναλύσεις με βάση τα μικροδεδομένα της έρευνας EU-SILC έγιναν στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου «Φτώχεια εργαζομένων στην Ελλάδα και την ΕΕ» του Τμήματος Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

μες πληροφορίες για την περίοδο πριν από το ξέσπασμα της κρίσης, γεγονός που επιτρέπει να διαπιστώσουμε με ποιον τρόπο η φτώχεια στο σύνολο του πληθυσμού αλλά και στους εργαζομένους συνδέεται με ευρύτερα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της κάθε χώρας. Η καταγραφή αυτή θα φανεί ιδιαίτερα χρήσιμη για την πραγματοποίηση ασφαλέστερων προβλέψεων για τις επιπτώσεις της κρίσης στη φτώχεια και την αποστέρηση.

3. Φτώχεια, αποστέρηση και κοινωνικές μεταβιβάσεις στην Ελλάδα και την ΕΕ

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν και θα σχολιαστούν μερικές βασικές εκτιμήσεις αναφορικά με τη φτώχεια και την αποστέρηση στην Ελλάδα και την ΕΕ, και θα εξεταστούν οι αναδιανεμητικές επιπτώσεις του συστήματος κοινωνικής προστασίας δίνοντας έμφαση στο ρόλο των κοινωνικών μεταβιβάσεων.[12] των ερευνών της περιόδου 1995-2009, που αναφέρονται αντίστοιχα στα εισοδήματα της περιόδου 1994-2008. Παρατηρώντας το διάγραμμα, μπορούν εύκολα να διαπιστωθούν τα παρακάτω: Πρώτον, διαχρονικά περίπου ο ένας στους πέντε κατοίκους της χώρας ζει κάτω από το όριο της φτώχειας. Αξίζει να ση-

Διάγραμμα 3.1: Ποσοστό (%) φτώχειας και χάσμα (%) φτώχειας στην Ελλάδα, 1995-2009 (εισοδήματα 1994-2008)

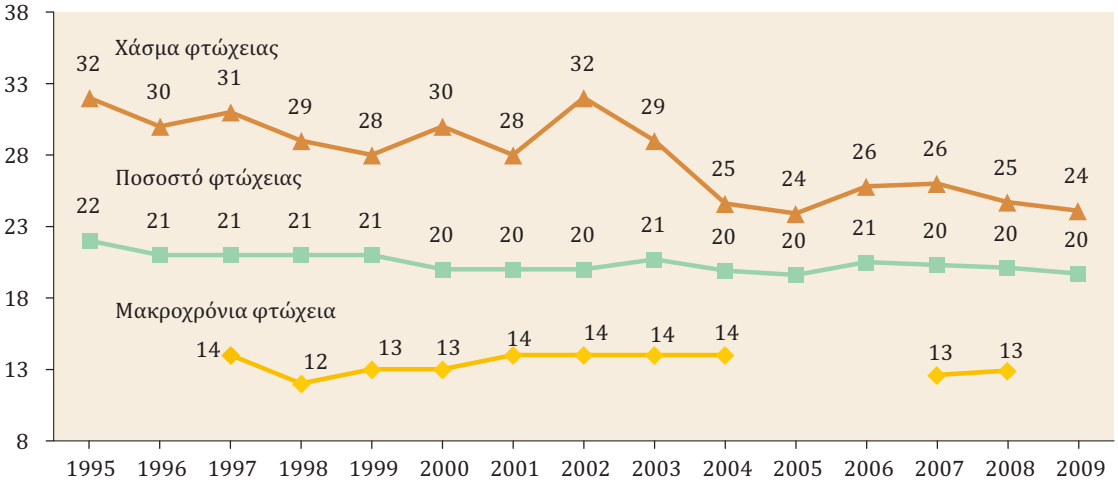

Πηγή: Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu) και Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010β)

Στο Διάγραμμα 3.1 παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού φτώχειας, του χάσματος της φτώχειας και της μακροχρόνιας φτώχειας στην Ελλάδα με βάση τα στοιχεία μειωθεί ότι το ποσοστό αυτό φτώχειας διατηρείται σχετικά σταθερό καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο στο 20%-22%, χωρίς να προκύπτει κάποια προφανής τάση εξέλιξής του. Δεύτερον, περίπου τα δύο τρίτα του συνόλου των φτωχών της χώρας είναι μακροχρόνια φτωχοί, δηλαδή βρίσκονται κάτω από το όριο

12. Για μια πιο συστηματική ανάλυση στα ζητήματα αυτά βλ. Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010β), Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005).

φτώχειας για τουλάχιστον δύο συνεχόμενα χρόνια την τελευταία τριετία. Τρίτον, το χάσμα της φτώχειας είναι αρκετά υψηλό και την περίοδο 1995-2003 (στο 28%-32%), ενώ έπειτα από μια πτώση 5 ποσοστιαίων μονάδων το 2004 παραμένει σχετικά αμετάβλητο μέχρι το 2009 (στο 24%-26%). Σε μια περίοδο δηλαδή που χαρακτηρίζεται από γρήγορους ρυθμούς ανάπτυξης και από σημαντική αύξηση των κοινωνικών δαπανών[13] η μόνη αξιόλογη μεταβολή στη φτώχεια αφορά τη μείωση αυτή του χάσματος φτώχειας, δηλαδή τη βελτίωση του μέσου εισοδήματος των φτωχών που παρατηρείται μεταξύ του 2003 και 2004.[14]

Αναφορικά με τη μακροχρόνια φτώχεια, αυτή κινείται γύρω στο 13% με 14%. Παρόλο που δεν υπάρχουν σχετικές εκτιμήσεις για τα έτη 2005, 2006 και 2009, μπορούμε να υποθέσουμε ότι τα ποσοστά μακροχρόνιας φτώχειας δεν θα αποκλίνουν από τη γενική τάση που παρατηρείται με βάση τις εκτιμήσεις για τα υπόλοιπα έτη. Η χαμηλότερη τιμή (12%) στο ποσοστό της μακροχρόνιας φτώχειας παρατηρήθηκε το 1998, η οποία όμως γρήγορα επανήλθε στο μέσο επίπεδο της περιόδου.

Θα πρέπει ωστόσο να διευκρινιστεί ότι τα στοιχεία υποεκτιμούν τις πραγματικές διαστάσεις της φτώχειας. Τα συγκεκριμένα στοιχεία προέρχονται από δείγμα νοικοκυριών στο οποίο εξ ορισμού δεν συμπεριλαμβάνονται άτομα που δεν κατοικούν σε τυπικές κατοικίες[15] και τα οποία συχνά αντιπροσωπεύουν ιδιαίτερα φτωχά και εξαθλιωμένα στρώματα του πληθυσμού.[16]

Στον Πίνακα 3.1 παρατίθενται τα ποσοστά φτώχειας για την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση το 2009 (εισοδήματα του 2008) με βάση διάφορα δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Σε αδρές γραμμές, η Ελλάδα παρουσιάζει υψηλά ποσοστά φτώχειας σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ-15 και της ΕΕ-27 τόσο στο σύνολο του πληθυσμού όσο και στην κάθε επιμέρους πληθυσμιακή ομάδα του Πίνακα 3.1. Μοναδική εξαίρεση αποτελούν τα μονογονεϊκά νοικοκυριά, όπου το ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα εμφανίζεται ελαφρά χαμηλότερο (κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες) από το αντίστοιχο μέσο της ΕΕ.

Η πρώτη ομαδοποίηση του Πίνακα 3.1 έγινε με βάση την ηλικία. Τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ-15 και την ΕΕ-27 μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας εμφανίζουν κυρίως τα παιδιά και οι νέοι έως 24 ετών και δευτερευόντως τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω. Αυτές είναι εξάλλου και οι ηλικιακές ομάδες στις οποίες το ποσοστό φτώχειας είναι υψηλότερο του μέσου όρου για το σύνολο του πληθυσμού.

13. Βλ. Δαφέρμος και Παπαθεοδώρου (2011).

14. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η η απότομη μείωση στο χάσμα φτώχειας μεταξύ 2003-2004 συμπίπτει με την αντικατάσταση της έρευνας ECHP από την EU-SILC. Ενδεχομένως τμήμα αυτής της απότομης αλλαγής στο χάσμα της φτώχειας μπορεί να αποδοθεί στην αλλαγή του δείγματος μεταξύ των δύο ερευνών. Το δείγμα της EU-SILC προφανώς είναι πιο αντιπροσωπευτικό της σύνθεσης του πληθυσμού της χώρας στις αρχές του 2000.

15. Για παράδειγμα, άστεγοι, άτομα που ζουν σε άσυλα, Ρομά χωρίς μόνιμη κατοικία.

16. Στην υποεκτίμηση της φτώχειας ενδέχεται να συμβάλλει και η υποαντιπροσώπευση των μεταναστών στην Ελλάδα, κυρίως στις έρευνες του ECHP που αναφέρονται στην περίοδο 1995-2001 (Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου, 2005· Παπαθεοδώρου κ.ά., 2008). Όπως αναφέρθηκε στην ενότητα για την ακολουθούμενη μεθοδολογία και τα δεδομένα, οι έρευνες του ECHP είναι ετήσιες επαναλαμβανόμενες έρευνες (πάνελ), που βασίζονται στο ίδιο δείγμα νοικοκυριών. Το αρχικό δείγμα όμως σχεδιάστηκε με βάση τα δεδομένα της απογραφής του 1991, δηλαδή προτού σημειωθεί η μεγάλη εισροή μεταναστών τη δεκαετία του 1990, άρα δεν ήταν δυνατόν να προβλεφθούν στον αρχικό σχεδιασμό του δείγματος.

Πίνακας 3.1: Ποσοστά (%) φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ με βάση δημογραφικά χαρακτηριστικά, 2009 (εισοδήματα 2008)

	Ελλάδα	ΕΕ-15	ΕΕ-27
Σύνολο	19,7	16,1	16,3
Ηλικία			
Έως 18 ετών	23,7	19,0	19,9
18-24 ετών	22,3	20,6	20,1
25-54 ετών	17,3	13,7	14,0
55-64 ετών	18,3	14,2	14,0
65 ετών και άνω	21,4	17,8	17,8
Φύλο			
Άνδρας	19,1	15,2	15,4
Γυναίκα	20,2	16,9	17,1
Είδος νοικοκυριού			
Μονομελές νοικοκυριό	26,5	25,3	25,6
Ένας ενήλικας με παιδιά	32,1	33,9	34,0
2 ή περισσότεροι ενήλικες χωρίς παιδιά	15,8	11,2	11,0
2 ή περισσότεροι ενήλικες με παιδιά	22,0	15,2	16,1
Επίπεδο εκπαίδευσης			
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	29,6	22,4	24,0
Λύκειο ή μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	17,1	13,1	13,1
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	5,4	7,4	6,8

Πηγή: Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu)

Αναφορικά με τη σύνθεση του νοικοκυριού, διαπιστώνουμε ότι ο κίνδυνος φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ είναι αρκετά υψηλός για τα μονομελή νοικοκυριά και τις μονογονεϊκές οικογένειες. Συγκεκριμένα, περίπου ένα στα τέσσερα μονομελή νοικοκυριά και μία στις τρεις μονογονεϊκές οικογένειες βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας. Ως προς τα νοικοκυριά με δύο ή περισσότερους ενήλικες (είτε έχουν παιδιά είτε όχι), στην Ελλάδα αυτά αντιμετωπίζουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας κατά 5-7 ποσοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Γενικά στην ομαδοποίηση με βάση τον τύπο του νοικοκυριού, στην Ελλάδα μόνο η κατηγορία των νοικοκυριών με 2 ή περισσότερους ενήλικες χωρίς παιδιά εμφανίζει χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας από αυτόν του μέσου για το σύνολο της χώρας.

Όσον αφορά τις διαφορές με βάση το φύλο, οι γυναίκες παρουσιάζουν ελαφρώς υψηλότερα ποσοστά φτώχειας. Στην Ελλάδα η διαφορά αυτή στον κίνδυνο φτώχειας μεταξύ ανδρών και γυναικών βρίσκεται σε αντιστοιχία με τα μέσα επίπεδα της ΕΕ-15 και της ΕΕ-27.

Όπως τονίστηκε και στην εισαγωγή, εκτός από τη δυναμική εξέταση της φτώχειας ως προς το χρόνο, είναι σημαντικό να δοθεί μια συγκριτική εικόνα των διαστάσεων της φτώχειας στην Ελλάδα σε σχέση με τις υπόλοιπες

Πίνακας 3.2: Ποσοστό (%) φτώχειας, χάσμα φτώχειας (%) και μακροχρόνια φτώχεια (%) στην ΕΕ, 2009 (εισοδήματα 2008)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Ποσοστό (%) φτώχειας	Χάσμα φτώχειας (%)	Μακροχρόνια φτώχεια (%)
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	13,1	18,4	2,7
			Σουηδία	13.3	20,3	-
			Φινλανδία	13,8	15,1	6,5
			Ολλανδία	11,1	16,5	4,7
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	12,0	17,2	6,2
			Βέλγιο	14,6	18,1	9,2
			Γερμανία	15,5	21,5	8,0
			Γαλλία	12,9	18,4	-
			Λουξεμβούργο	14,9	17,6	8,8
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	17,3	20,5	8,0
			Ιρλανδία	15,0	16,2	-
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	18,4	22,6	13,0
			Ισπανία	19,5	27,7	11,3
			Ελλάδα	19,7	24,1	15,4
			Πορτογαλία	17,9	23,6	9,8
		Νέα μέλη	Ρουμανία	22,4	32,0	-
			Βουλγαρία	21,8	27,4	10,6
			Εσθονία	19,7	17,0	12,8
			Ουγγαρία	12,4	16,3	8,6
			Λιθουανία	20,6	23,1	11,7
			Λετονία	25,7	28,9	-
			Πολωνία	17,1	22,7	10,2
			Σλοβακία	11,0	23,2	5,1
			Σλοβενία	11,3	20,2	-
			Τσεχία	8,6	18,8	-
			Μάλτα	15,3	16,2	-
			Κύπρος	16,2	19,0	11,3

Πηγή: Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu)

χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στον Πίνακα 3.2 παρουσιάζονται οι εκτιμήσεις για τον κίνδυνο φτώχειας, το χάσμα της φτώχειας και τη μακροχρόνια φτώχεια στις χώρες της ΕΕ με βάση τα στοιχεία της έρευνας του 2009 (που αναφέρεται σε εισοδήματα του 2008).

Στην προηγούμενη ενότητα επισημάνθηκε ότι στο πλαίσιο της ανάλυσης αυτής της έκθεσης οι χώρες της ΕΕ-15 έχουν ομαδοποιηθεί σε 5 κατηγορίες σύμφωνα με το σύστημα κοινωνικής προστασίας που έχουν αναπτύξει, υιοθετώντας την ταξινόμηση των Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004) και Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010α).

Μια πρώτη ανάγνωση των εκτιμήσεων για τη φτώχεια, το χάσμα φτώχειας και τη μακροχρόνια φτώχεια στις χώρες της ΕΕ (ιδιαίτερα μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15), όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.2, δείχνει ότι οι διαφορές μεταξύ των χωρών συμφωνούν σε γενικές γραμμές με την ομαδοποίηση ως προς το σύστημα κοινωνικής προστασίας που έχουν αναπτύξει. Σε γενικές γραμμές ο κίνδυνος φτώχειας στην ΕΕ-15 εμφανίζεται μικρότερος στις χώρες που εντάσσονται στο σοσιαλδημοκρατικό καθεστώς και ακολουθούν οι χώρες με συντηρητικό-κορπορατιστικό σύστημα κοινωνικής προστασίας. Τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας εμφανίζουν οι χώρες της νοτίου Ευρώπης και οι χώρες που έχουν αναπτύξει φιλελεύθερο σύστημα κοινωνικής προστασίας. Τα χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας εμφανίζουν η Ολλανδία και η Αυστρία, ενώ τα υψηλότερα η Ελλάδα και η Ισπανία. Όσον αφορά τα νέα μέλη της ΕΕ-27, τα μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας παρουσιάζουν η Λετονία, η Ρουμανία, η Βουλγαρία και η Λιθουανία. Αρκετά χαμηλά ποσοστά φτώχειας εμφανίζουν η Τσεχία, η Σλοβακία και η Σλοβενία.

Αντίστοιχη εικόνα με αυτή του συνολικού κινδύνου φτώχειας παρουσιάζουν και οι διαφορές μεταξύ των χωρών της ΕΕ ως προς τη μακροχρόνια φτώχεια. Η Ελλάδα είναι η χώρα με την υψηλότερη μακροχρόνια φτώχεια στην ΕΕ-27. Μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15 χαμηλές τιμές μακροχρόνιας φτώχειας εμφανίζουν οι χώρες με σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος, ενώ υψηλές οι χώρες της νοτίου Ευρώπης.

Αναφορικά με το χάσμα της φτώχειας, τα μικρότερα ποσοστά στα νέα μέλη της ΕΕ-27 εμφανίζουν η Μάλτα, η Ουγγαρία και η Εσθονία, ενώ τα μεγαλύτερα ποσοστά καταγράφονται στις χώρες με υψηλό κίνδυνο φτώχειας, δηλαδή στη Ρουμανία, τη Λετονία και τη Βουλγαρία. Στην ΕΕ-15 οι διαφορές μεταξύ των χωρών ως προς το χάσμα της φτώχειας δεν δείχνουν την ίδια συνέπεια με την ομαδοποίησή τους σε καθεστώτα ευημερίας, όπως δείχνουν το ποσοστό φτώχειας και η μακροχρόνια φτώχεια. Οι νοτιοευρωπαϊκές χώρες όμως είναι αυτές που εμφανίζουν το υψηλότερο χάσμα φτώχειας στην ΕΕ-15.

Η Ελλάδα παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας στην ΕΕ-15 και το υψηλότερο ποσοστό μακροχρόνιας φτώχειας στην ΕΕ-27, φανερώνοντας την ιδιαίτερα δυσμενή θέση της χώρας ως προς τις συνθήκες διαβίωσης μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού της.

Στον Πίνακα 3.3 παρουσιάζεται το ποσοστό του πληθυσμού που ζει σε συνθήκες υλικής και ακραίας υλικής αποστέρησης στις χώρες της ΕΕ-27, με βάση τα στοιχεία που συλλέχτηκαν το 2009. Τα στοιχεία του πίνακα επιβεβαιώνουν τις προηγούμενες εκτιμήσεις για τη φτώχεια αλλά και την επιλεγμένη ομαδοποίηση των χωρών σύμφωνα με το σύστημα κοινωνικής προστασίας που έχουν αναπτύξει. Εκτός από τα χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας, στις σκανδιναβικές χώρες φαίνεται να καλύπτονται πιο αποτελεσματικά οι ανάγκες των πολιτών τους. Σε γενικές γραμμές, τα ποσοστά τόσο της υλικής αποστέρησης όσο και της ακραίας υλικής αποστέρησης είναι τα χαμηλότερα στην ΕΕ. Ακολουθούν οι χώρες που κατατάσσονται στο συντηρητικό-κορπορατιστικό καθεστώς, οι οποίες όμως (με εξαίρεση το Λουξεμβούργο) εμφανίζουν σχεδόν διπλάσια ποσοστά υλικής και ακραίας υλικής αποστέρησης.[17] Στις χώρες της νοτίου Ευρώπης και

17. Το Λουξεμβούργο κατατάσσεται στο συντηρητικό-κορπορατιστικό μοντέλο και εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό υλικής και ακραίας υλικής αποστέρησης (4% και 1,1% αντίστοιχα) στις χώρες της ΕΕ-27. Όπως όμως έχει ήδη αναφερθεί, λόγω του εξαιρετικά μικρού

Πίνακας 3.3: Ποσοστό (%) του πληθυσμού με υλική αποστέρηση και ακραία υλική αποστέρηση στην ΕΕ, 2009

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Υλική αποστέρηση (%)	Ακραία υλική αποστέρηση (%)
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	6,0	2,3
			Σουηδία	4,8	1,6
			Φινλανδία	8,2	2,8
			Ολλανδία	5,2	1,4
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	10,9	4,8
			Βέλγιο	11,4	5,2
			Γερμανία	12,5	5,4
			Γαλλία	13,5	5,6
			Λουξεμβούργο	4,0	1,1
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	10,3	3,3
			Ιρλανδία	17,1	6,1
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	15,6	7,0
			Ισπανία	11,3	3,5
			Ελλάδα	23,0	11,0
			Πορτογαλία	21,5	9,1
		Νέα μέλη	Ρουμανία	49,3	32,2
			Βουλγαρία	55,5	41,9
			Εσθονία	17,1	6,2
			Ουγγαρία	40,3	20,3
			Λιθουανία	27,0	15,1
			Λετονία	39,7	21,9
			Πολωνία	29,5	15,0
			Σλοβακία	24,5	11,1
			Σλοβενία	16,2	6,1
			Τσεχία	15,6	6,1
			Μάλτα	14,8	4,7
			Κύπρος	21,2	7,9

Πηγή: Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu)

στην Ιρλανδία, που ανήκει στις χώρες με φιλελεύθερο κοινωνικό κράτος, καταγράφονται τα μεγαλύτερα ποσοστά υλικής και ακραίας υλικής αποστέρησης στην ΕΕ-15.

Ειδικότερα, η Ελλάδα εμφανίζει τα υψηλότερα ποσοστά υλικής και ακραίας υλικής αποστέρησης στην ΕΕ-15 (23% και 11% αντίστοιχα). Ωστόσο, στα περισσότερα από τα νέα κράτη-μέλη της ΕΕ-27 η εικόνα είναι πολύ πιο αρνητική. Μόνο η Μάλτα, η Εσθονία, η Σλοβενία, η Τσεχία και η Κύπρος παρουσιάζουν σχε-

μεγέθους του πληθυσμού και των πολύ υψηλών του εισοδημάτων αντιμετωπίζεται ως ακραία τιμή.

Διάγραμμα 3.2: Ποσοστό (%) φτώχειας πριν από και μετά τις συντάξεις και τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα, ΕΕ-15, 2009 (εισοδήματα 2008)

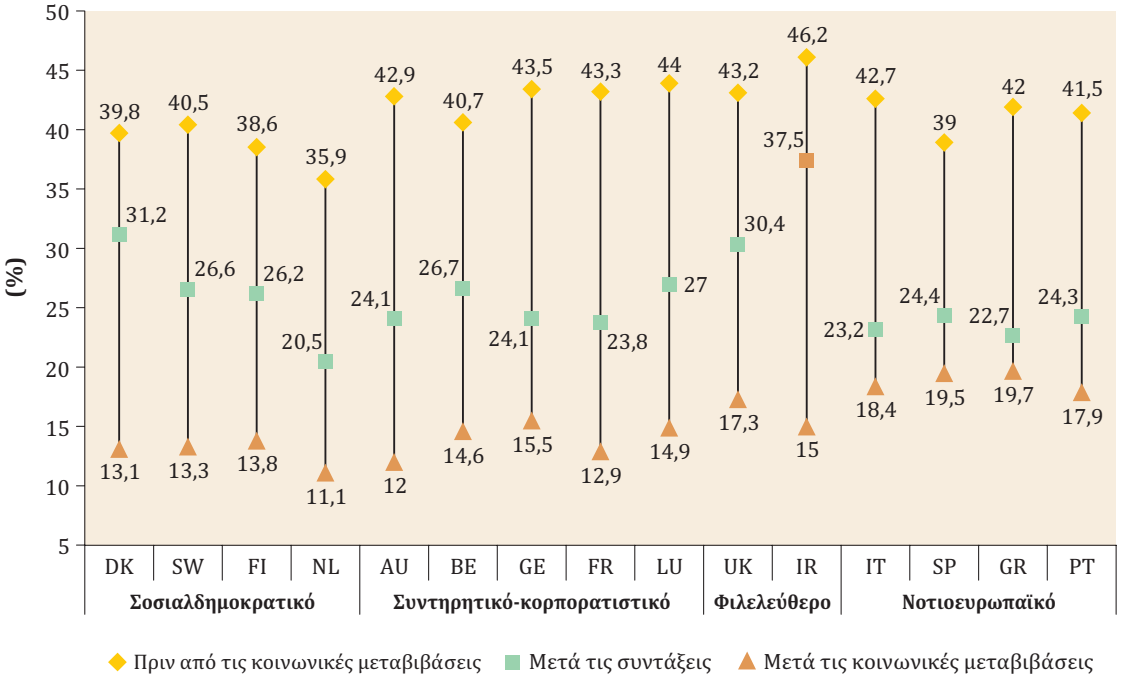

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων από Eurostat (http://eurostat.ec.europa.eu)

τικά χαμηλότερα ποσοστά υλικής και ακραίας υλικής αποστέρησης από εκείνα της Ελλάδας. Τα μεγαλύτερα ποσοστά εμφανίζονται στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, όπου ένας στους δύο κατοίκους αντιμετωπίζει πρόβλημα υλικής αποστέρησης, αδυνατεί δηλαδή να ικανοποιήσει τουλάχιστον τρεις από τις εννέα βασικές ανάγκες.

Στο Διάγραμμα 3.2 απεικονίζεται η επίδραση των συντάξεων και των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα στον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι χώρες της ΕΕ-15.[18] Επιλέχτηκε ο διαχωρισμός των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε συντάξεις και λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις, καθώς οι πρώτες συχνά έχουν έναν περισσότερο ανταποδοτικό χαρακτήρα, αφού –ανάλογα με τη χώρα αναφοράς και το σύστημα κοινωνικής προστασίας– εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από εισφορές του παρελθόντος και φυσικά από την επαγγελματική ομάδα και την εργασιακή ιστορία του ατόμου.[19] Μια πρώτη ανάγνωση του διαγράμματος δείχνει ότι πριν από την επίδραση των συντάξεων και των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων οι διαφορές ως προς το ποσοστό φτώχειας μεταξύ των χωρών δεν είναι τόσο μεγάλες. Μάλιστα, αρκετές χώρες της ΕΕ-15 παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας από την Ελλάδα.

Η εικόνα όμως αλλάζει σημαντικά αν λάβουμε υπόψη την επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.2, οι συντάξεις έχουν μεγαλύτερη επίδραση στις χώρες της νοτίου Ευρώπης καθώς και

18. Πιο αναλυτική παρουσίαση της επίδρασης των κοινωνικών μεταβιβάσεων στον κίνδυνο φτώχειας γίνεται στην Ενότητα 5.

19. Για μια πιο αναλυτική περιγραφή βλ. Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005).

σε αυτές που έχουν αναπτύξει συντηρητικό-κορπορατιστικό κοινωνικό κράτος. Πρόκειται δηλαδή για χώρες όπου το ύψος των παροχών και ειδικότερα των συντάξεων εξαρτώνται από την κοινωνικοεπαγγελματική θέση του ατόμου. Έτσι, για τα εισοδήματα μετά τις συντάξεις η Ελλάδα εμφανίζει το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό φτώχειας. Αντίθετα, στις χώρες του φιλελεύθερου και κυρίως του σοσιαλδημοκρατικού καθεστώτος οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις έχουν τη μεγαλύτερη επίδραση στη μείωση της φτώχειας.

Οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις στις χώρες του συντηρητικού καθεστώτος μειώνουν σημαντικά τα ποσοστά φτώχειας, αν και λιγότερο απ' ό,τι οι συντάξεις. Αντίθετα, στις νοτιοευρωπαϊκές χώρες οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις έχουν ιδιαίτερα χαμηλή επίδραση στη μείωση του κινδύνου φτώχειας, γεγονός το οποίο φαίνεται να εξηγεί τα υψηλά ποσοστά φτώχειας που εμφανίζουν οι εν λόγω χώρες. Μάλιστα, το σύστημα παροχής κοινωνικών επιδομάτων στην Ελλάδα φαίνεται να είναι το πιο αναποτελεσματικό στη μείωση της φτώχειας μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15. Αυτό αντανακλάται στο γεγονός ότι τα κοινωνικά επιδόματα στην Ελλάδα μειώνουν το ποσοστό της φτώχειας μόλις κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες.

4. Βασικές διαστάσεις της φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα

4.1 Συσχέτιση της φτώχειας με την ανεργία και την εργασία

Όπως αναφέρθηκε στις προηγούμενες ενότητες, ένα οικονομικό μέγεθος που συχνά θεωρείται βασικό αίτιο της φτώχειας και καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις σύγχρονες πολιτικές καταπολέμησής της είναι η ανεργία. Αυτή η θεώρηση βασίζεται σε μια καθιερωμένη αντίληψη ότι η φτώχεια είναι αποτέλεσμα ατομικών επιλογών και όχι ένα μόνιμο πρόβλημα και ενδογενές χαρακτηριστικό του οικονομικού συστήματος. Επίσης υποστηρίζεται ότι οι φτωχοί είναι άτομα τα οποία λόγω των ατομικών τους χαρακτηριστικών αδυνατούν να αντλήσουν επαρκή εισοδήματα από τη συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας. Έτσι, η ενίσχυση των εισοδημάτων με γενναιόδωρα επιδόματα θεωρείται πως αποθαρρύνει αυτά τα άτομα από το να αναζητούν εργασία και τα εγκλωβίζει σε «παγίδες φτώχειας».[20]

Οι άνεργοι, όπως είναι αναμενόμενο, παρουσιάζουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας από τους εργαζομένους. Τα υψηλά ποσοστά φτώχειας των ανέργων παρέχουν το νομιμοποιητικό υπόβαθρο σε ορισμένες θεωρίες που αποδίδουν σχεδόν αποκλειστικά στην ανεργία τα αίτια της φτώχειας. Στο Διάγραμμα 4.1 απεικονίζονται τα διαφορετικά ποσοστά φτώχειας και ανεργίας για τις χώρες της ΕΕ-15 για το διάστημα από το 1995 έως το 2008. Εύκολα μπορεί να διαπιστωθεί ότι χώρες με παρόμοια ποσοστά ανεργίας εμφανίζουν αρκετά διαφοροποιημένα ποσοστά φτώχειας στο σύνολο του πληθυσμού. Αυτό αποδεικνύεται και από την τιμή του συντελεστή R^2, η οποία είναι ιδιαίτερα μικρή (0,156), υποδηλώνοντας μικρό βαθμό συσχέτισης μεταξύ των ποσοστών φτώχειας και ανεργίας. Όπως έχουν δείξει οι Δαφέρμος και Παπαθεοδώρου (Dafermos and Papatheodorou, forthcoming 2012), υπάρχει ένα σημαντικό τμήμα των Ευρωπαίων εργαζομένων το οποίο βρίσκεται κάτω από το όριο φτώχειας και για αυτόν το λόγο ένα ιδιαίτερα μεγάλο ποσοστό της συνολικής φτώχειας οφείλεται στους εργαζομένους και όχι στους ανέργους. Σύμφωνα με την ανάλυσή τους, η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας φαίνεται ότι συμβάλλει στον κίνδυνο φτώχειας των εργαζομένων, ενώ παράλληλα επισημαίνεται η σημαντική επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας που έχει αναπτύξει κάθε χώρα.

Επομένως, γίνεται φανερό ότι στις πραγματικές οικονομίες η σχέση μεταξύ ανεργίας και φτώχειας είναι πιο περίπλοκη απ' ό,τι προβάλλεται στον δημόσιο και συχνά στον ακαδημαϊκό διάλογο. Όπως έχουν δείξει εξάλλου άλλες σχετικές μελέτες (Παπαθεοδώρου και

20. Βλ. Παπαθεοδώρου (2008, 2009).

Διάγραμμα 4.1: Ποσοστό (%) ανεργίας και ποσοστό (%) φτώχειας, ΕΕ-15 (μέσος όρος 1995-2008)*

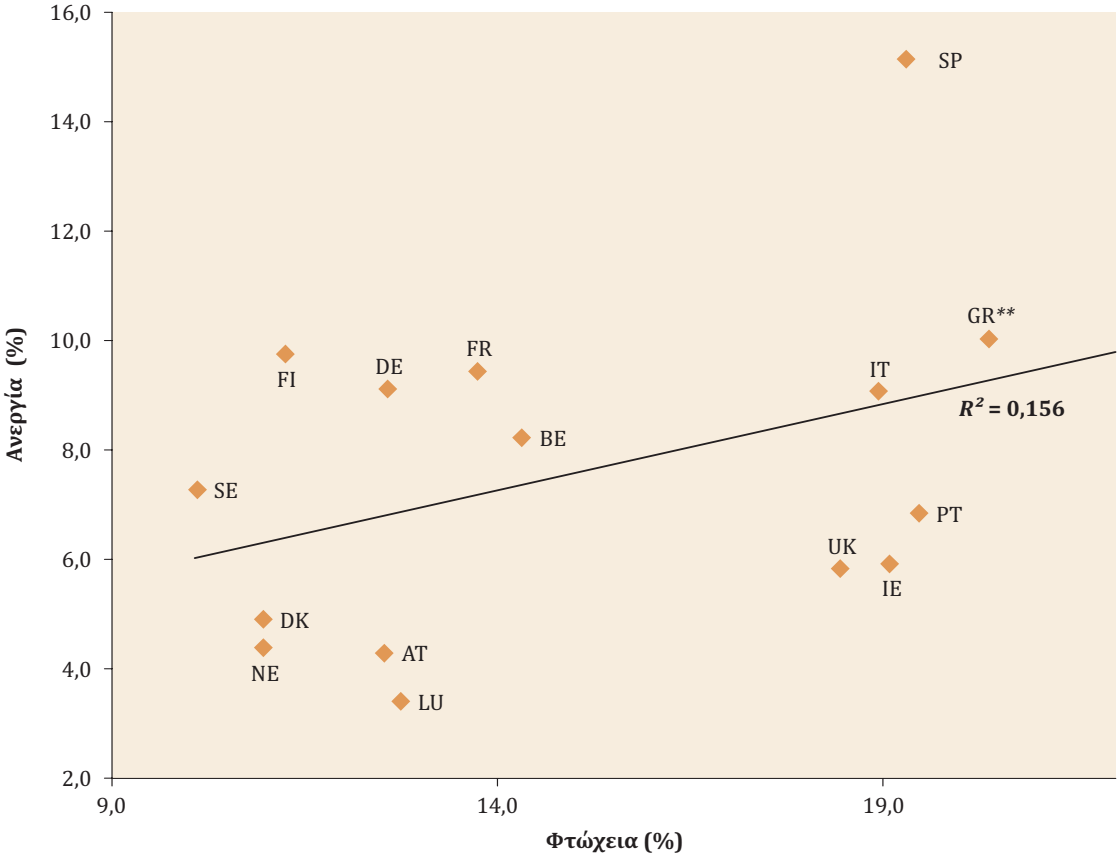

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων από Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/)

** Σε ορισμένες περιπτώσεις απουσίας τιμής σε κάποιο έτος, αυτή αντικαταστάθηκε με τη χρήση του μέσου όρου των αντίστοιχων τιμών του προηγούμενου και του επόμενου έτους.*

*** Τα δεδομένα για την Ελλάδα αναφέρονται στον μέσο όρο της περιόδου 1998-2008.*

Δαφέρμος, 2010α, 2010β) καθώς και η εμπειρική ανάλυση που ακολουθεί, οι άνεργοι –αν και αντιμετωπίζουν πολύ υψηλό κίνδυνο φτώχειας– αποτελούν μικρό μόνο τμήμα του συνόλου των φτωχών τόσο στην Ελλάδα όσο και στις περισσότερες χώρες στην Ευρώπη. Και αυτό γιατί εκτός από το ποσοστό φτώχειας (ή αλλιώς κίνδυνο φτώχειας)[21] ιδιαίτερη σημασία έχει και η συνεισφορά κάθε πληθυσμιακής ομάδας στη φτώχεια. Εάν λοιπόν μια πληθυσμιακή ομάδα έχει υψηλό κίνδυνο φτώχειας αλλά ταυτόχρονα αντιπροσωπεύει μικρό μόνο μερίδιο του συνολικού πληθυσμού, αναπόφευκτα η συνεισφορά της στη φτώχεια (δηλαδή το ποσοστό των φτωχών που προέρχονται από αυτή την ομάδα) θα είναι μικρό. Έτσι, εάν τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής περιοριστούν σε παρεμβάσεις στη συγκεκριμένη ομάδα, αυτό ενδεχομένως να μην έχει σημαντικές επιδράσεις στην καταπολέμηση της συνολικής φτώχειας.

Ως εκ τούτου, η αποκλειστική εστίαση στην

21. Ποσοστό φτώχειας (ή ισοδύναμα κίνδυνος φτώχειας) μιας πληθυσμιακής ομάδας είναι το ποσοστό των μελών αυτής της ομάδας που βρίσκονται κάτω από το όριο φτώχειας. Ως συνεισφορά στη φτώχεια μιας πληθυσμιακής ομάδας ορίζεται το ποσοστό επί του συνόλου των φτωχών της χώρας που ανήκουν στην ομάδα αυτή.

ανεργία ως βασικό παράγοντα προσδιορισμού της φτώχειας εξοβελίζει από την άσκηση πολιτικής το κρίσιμο ζήτημα της χαμηλόμισθης εργασίας, ενώ επιπρόσθετα παρέχει το νομιμοποιητικό πλαίσιο για την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και την προώθηση των ευέλικτων πολιτικών απασχόλησης.[22] Ήδη μετά την κρίση στα μέσα της δεκαετίας του 1970, και ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1980, άρχισε να διαφαίνεται μια στροφή προς τις πολιτικές απορρύθμισης της αγοράς εργασίας και την προώθηση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης. Οι εν λόγω πολιτικές άρχισαν να υλοποιούνται πιο συστηματικά τη δεκαετία του 1990. Η στροφή αυτή, όπως και όλες οι αλλαγές που επήλθαν τόσο στις πολιτικές απασχόλησης όσο και ευρύτερα στην κοινωνική πολιτική και στα συστήματα κοινωνικής προστασίας των χωρών, ήταν αποτέλεσμα της μακρόχρονης πίεσης από τη μεριά των εργοδοτών, οι οποίοι προέβαλλαν το επιχείρημα ότι η ευελιξία στην αγορά εργασίας θα βελτίωνε την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Τόσο η ΕΕ όσο και οι εθνικές κυβερνήσεις άρχισαν να προωθούν τις ονομαζόμενες «ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης», στον πυρήνα των οποίων βρίσκεται η εισαγωγή μέτρων ευελιξίας της εργασίας.[23] Δημιουργείται επομένως το ερώτημα αν και σε ποιο βαθμό οι πολιτικές αυτές έχουν οδηγήσει σε μείωση ή σε αύξηση της φτώχειας. Η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και ο περιορισμός των εργασιακών και των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων είναι πιθανοί παράγοντες αύξησης της φτώχειας των εργαζομένων. Κατά συνέπεια, αποκτά ιδιαίτερη σημασία η διερεύνηση των εργασιακών χαρακτηριστικών των φτωχών σήμερα.

Είναι επίσης αναμενόμενο ο κίνδυνος φτώχειας να συνδέεται με μια σειρά από άλλα κοινωνικά, δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικών των εργαζομένων. Στην παρούσα ενότητα θα επικεντρωθούμε στην ανάλυση της φτώχειας με βάση τα χαρακτηριστικά αυτά, αξιοποιώντας τα μικροδεδομένα της έρευνας EU-SILC. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στη σύνδεση της φτώχειας με βασικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης.

4.2 Η εργασιακή διάσταση της φτώχειας στην Ελλάδα

Η πρώτη διάσταση που θα εξεταστεί είναι η επίδραση που έχει στη φτώχεια το είδος της εργασιακής σχέσης του εργαζομένου. Στον Πίνακα 4.1 παρουσιάζονται τα ποσοστά φτώχειας με βάση την κατάσταση απασχόλησης του κάθε ατόμου, όπως προέκυψαν από τη επεξεργασία των μικροδεδομένων της έρευνας EU-SILC. Ταυτόχρονα δίνεται η συνεισφορά στη φτώχεια κάθε επιμέρους πληθυσμιακής ομάδας, δηλαδή το μερίδιο που αντιπροσωπεύει κάθε διαφορετική επαγγελματική κατηγορία στο σύνολο των φτωχών ατόμων της χώρας.[24]

Στην πρώτη στήλη παρουσιάζονται με βάση την κατάσταση απασχόλησης του ατόμου τα ποσοστά φτώχειας – όπως αυτά διαμορφώνονται σύμφωνα με το συνολικό διαθέσιμο ισοδύναμο εισόδημα. Στο εισόδημα αυτό θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι περιλαμβάνονται και οι κοινωνικές μεταβιβάσεις, δηλαδή οι συντάξεις και τα διάφορα κοινωνικά επιδόματα σε χρήμα. Διαπιστώνεται ότι πράγματι οι άνεργοι παρουσιάζουν πολύ υψηλό

22. Βλ. Παπαθεοδώρου (2008, 2009).

23. Βλ. Καρακιουλάφη (2005), Κουζής (2010), Μαυρουδέας (2010) και Δεδουσόπουλος (2002).

24. Στις σχετικές εκτιμήσεις που αφορούν τα άτομα (και όχι τα νοικοκυριά) δεν περιλαμβάνονται στην ανάλυση εκείνα τα οποία είναι κάτω των 16 ετών.

Πίνακας 4.1: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια με βάση την κατάσταση απασχόλησης, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

	Άτομο		Υπεύθυνος νοικοκυριού	
	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)
Κατάσταση απασχόλησης				
Μισθωτός πλήρους απασχόλησης	8	14	13	24
Μισθωτός μερικής απασχόλησης	23	3	30	2
Αυτοαπασχολούμενος πλήρους απασχόλησης χωρίς υπαλλήλους	27	17	31	24
Αυτοαπασχολούμενος πλήρους απασχόλησης με υπαλλήλους	15	3	19	7
Αυτοαπασχολούμενος μερικής απασχόλησης	34	3	31	2
Άνεργος	32	10	35	6
Συνταξιούχος	19	24	18	27
Άλλη κατάσταση ή οικονομικά ανενεργός	28	26	25	8

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

κίνδυνο φτώχειας. Υψηλότερο όμως κίνδυνο φτώχειας από τους ανέργους εμφανίζουν οι αυτοαπασχολούμενοι μερικής απασχόλησης. Επίσης, υψηλό κίνδυνο φτώχειας εμφανίζουν και άλλες ομάδες, όπως οι αυτοαπασχολούμενοι πλήρους απασχόλησης χωρίς υπαλλήλους, οι μισθωτοί μερικής απασχόλησης, καθώς και όσοι ανήκουν στην κατηγορία «άλλη κατάσταση ή οικονομικά ανενεργοί». Στην τελευταία αυτή ομάδα περιλαμβάνονται κυρίως άτομα που ασχολούνται με την οικιακή φροντίδα και όσοι προσωρινά δεν μπορούν να εργαστούν. Είναι ευρύτερα αποδεκτό ότι στην Ελλάδα ένα μεγάλο μέρος των αυτοαπασχολουμένων (και ιδιαίτερα οι πιο χαμηλά αμειβόμενοι) είναι στην ουσία εργαζόμενοι με συγκαλυμμένη και ιδιαίτερα επισφαλή σχέση μισθωτής εργασίας.[25] Στην πραγματικότητα, η συγκεκριμένη ομάδα «αγοράζει» με τον τρόπο αυτό τη δουλειά της, που συχνά πραγματοποιείται με πολύ χειρότερες συνθήκες και δυσμενέστερους όρους σε σύγκριση με αυτή των μισθωτών εργαζομένων. Αυτό συμβαίνει γιατί εκτός από την υποχρέωση να καλύψουν αποκλειστικά οι ίδιοι τις ασφαλιστικές εισφορές τους, δεν δικαιούνται τα δώρα και τα επιδόματα που λαμβάνουν οι μισθωτοί συνάδελφοί τους, δεν απολαμβάνουν προστασία από απολύσεις ούτε φυσικά δικαιούνται τη σχετική αποζημίωση σε περίπτωση απόλυσης. Επιπρόσθετα, δεν έχουν δυνατότητα συλλογικής διαπραγμάτευσης για τους μισθούς ή τα υπόλοιπα εργασιακά θέματα. Η δυσχερής θέση τους επιβεβαιώνεται και από τα ευρήματα της παρούσας ανάλυσης, αφού στην ομαδοποίηση με βάση την απασχόληση οι αυτοαπασχολούμενοι μερικής απασχόλησης είναι η ομάδα με τον μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας στην Ελλάδα, ενώ και οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς υπαλλήλους παρουσιάζουν επίσης πολύ υψηλό κίνδυνο φτώχειας. Το γεγονός ότι μεγάλο μέρος των αυτοαπασχολουμένων χωρίς υπαλλήλους

25. Βλ. ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2011), OECD (2004, 2009) και Blanchflower (2000, 2004).

εργάζονται στην ουσία με σχέση εξαρτημένης εργασίας επιβαρύνει ακόμη περισσότερο τη θέση της μισθωτής εργασίας στην Ελλάδα. Το ποσοστό φτώχειας που παρουσιάζουν οι μισθωτοί θα ήταν σημαντικά υψηλότερο από 8% αν σε αυτό είχε συνυπολογιστεί και το αντίστοιχο τμήμα των αυτοαπασχολουμένων που εργάζονται στην πραγματικότητα με σχέση εξαρτημένης εργασίας. Αντιστοίχως θα είχε αυξηθεί περαιτέρω και η συνεισφορά των μισθωτών στη συνολική φτώχεια.

Εστιάζοντας την ανάλυση στη συνεισφορά που έχει η κάθε πληθυσμιακή ομάδα στο σύνολο των φτωχών, διαπιστώνεται η σημαντική συμβολή των μισθωτών και των αυτοαπασχολουμένων. Και οι δύο αυτές κατηγορίες απασχολουμένων καθώς και οι συνταξιούχοι ξεπερνούν τους ανέργους όσον αφορά τη συνεισφορά που έχουν στη συνολική φτώχεια. Αυτό οφείλεται στο ότι οι μισθωτοί πλήρους απασχόλησης αποτελούν πολύ μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού απ' ό,τι οι άνεργοι. Επομένως, αν και οι μισθωτοί έχουν μικρότερο ποσοστό φτώχειας (κίνδυνο φτώχειας), αντιπροσωπεύουν μεγαλύτερο μερίδιο στο σύνολο των φτωχών απ' ό,τι οι άνεργοι. Αν μάλιστα στους μισθωτούς πλήρους απασχόλησης προστεθούν οι μισθωτοί μερικής απασχόλησης και εκείνο το τμήμα των αυτοαπασχολουμένων που εργάζονται με συγκαλυμμένη σχέση εξαρτημένης εργασίας, τότε οι μισθωτοί εργαζόμενοι φτωχοί στην Ελλάδα θα αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα του συνόλου των φτωχών. Ιδιαίτερα υψηλή συνεισφορά στη φτώχεια έχουν επίσης οι συνταξιούχοι καθώς και η κατηγορία «άλλη κατάσταση ή οικονομικά ανενεργοί», που –όπως αναφέρθηκε– περιλαμβάνει κυρίως τα άτομα που παρέχουν οικιακή εργασία χωρίς αμοιβή και, όπως ήταν αναμενόμενο, βρίσκονται σε δυσχερή οικονομική κατάσταση.

Η παραπάνω εικόνα για τη συμμετοχή των μισθωτών στη συνολική φτώχεια ενισχύεται περισσότερο εάν η ανάλυση ως προς την επαγγελματική κατάσταση γίνει με βάση τον υπεύθυνο του νοικοκυριού και όχι το άτομο. Ο υπεύθυνος του νοικοκυριού είναι το άτομο που αντιπροσωπεύει καλύτερα την κοινωνική και οικονομική θέση του νοικοκυριού. Τα αντίστοιχα ποσοστά φτώχειας και συνεισφοράς στη φτώχεια με βάση τον υπεύθυνο του νοικοκυριού παρουσιάζονται στην τρίτη και την τέταρτη στήλη του Πίνακα 4.1. Διαπιστώνουμε ότι ο κίνδυνος φτώχειας για ένα άτομο που ζει σε νοικοκυριό με υπεύθυνο μισθωτό πλήρους απασχόλησης ανέρχεται στο 13%. Αντίστοιχη αύξηση, αν και αναλογικά μικρότερη, παρατηρείται σχεδόν για κάθε κατηγορία εργαζομένων, όπως και για τους ανέργους. Το πιο σημαντικό είναι ότι το μερίδιο στο σύνολο των φτωχών που αντιπροσωπεύουν τα άτομα τα οποία ζουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο μισθωτό πλήρους απασχόλησης ανέρχεται στο 24%. Αντίστοιχα η συνεισφορά των ανέργων είναι μόλις 6%. Όταν λοιπόν εξεταστεί η φτώχεια ως προς την κατάσταση απασχόλησης του υπεύθυνου του νοικοκυριού, υπάρχει σαφής επιδείνωση της θέσης τόσο των μισθωτών όσο και των αυτοαπασχολουμένων χωρίς υπαλλήλους, ενώ αντίθετα μειώνεται η συνεισφορά των ανέργων, αφού είναι αρκετά λιγότερα τα νοικοκυριά όπου ο υπεύθυνος είναι άνεργος. Έτσι, 6 στους 10 φτωχούς ζουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο εργαζόμενο και 3 στους 10 σε νοικοκυριά με υπεύθυνο συνταξιούχο. Συνολικά 9 στους 10 φτωχούς ζουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο εργαζόμενο ή συνταξιούχο.

Στη συνέχεια εξετάζεται η επίπτωση που έχει το επάγγελμα του κάθε ατόμου στον

Πίνακας 4.2: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια με βάση το επάγγελμα του ατόμου, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Σύνολο εργαζομένων	Φτώχεια	
	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)
Επάγγελμα		
Ανώτερα διευθυντικά στελέχη	13	6
Επαγγελματίες	4	3
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα	7	2
Υπάλληλοι γραφείου	6	4
Απασχολούμενοι σε παροχή υπηρεσιών και πωλητές	17	14
Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	35	33
Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	23	21
Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων, χειριστές μηχανημάτων και εξοπλισμού, συναρμολογητές	15	6
Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	23	11

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

κίνδυνο και στη συνεισφορά στη φτώχεια.[26] Στον Πίνακα 4.2 παρουσιάζονται ο κίνδυνος φτώχειας και η συνεισφορά στη φτώχεια με βάση το είδος του επαγγέλματος στην κύρια απασχόληση. Τα ποσοστά συνεισφοράς στη φτώχεια τα οποία καταγράφονται στον Πίνακα 4.2 και στους πίνακες που ακολουθούν δεν αναφέρονται στο σύνολο του πληθυσμού αλλά στο σύνολο της εξεταζόμενης σε κάθε πίνακα υποομάδας του πληθυσμού. Τα διευθυντικά στελέχη (ιδιωτικού και δημόσιου τομέα) παρουσιάζουν υψηλό ποσοστό φτώχειας, στοιχείο που δείχνει ότι σε αυτή την κατηγορία ομαδοποιούνται εργαζόμενοι με πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά. Σε πολλές περιπτώσεις εργαζόμενοι ονομάζονται «στελέχη», παρόλο που αυτό δεν αντιστοιχεί στα εργασιακά τους καθήκοντα. Κάτι τέτοιο επιτρέπει τη χαλάρωση των περιορισμών ως προς τα εργασιακά δικαιώματα και κυρίως ως προς το χρόνο εργασίας.[27]

Στο σύνολο των εργαζομένων, τα μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας παρατηρούνται στους ειδικευμένους απασχολούμενους σε αγροτικές εργασίες (35%) καθώς και στους ανειδίκευτους εργάτες (23%) και τους τεχνίτες (23%). Πρόκειται εξάλλου για τις κατηγορίες απασχολουμένων που εμφανίζουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας από τον αντίστοιχο μέσο για το σύνολο του πληθυσμού. Αναφορικά με τη συνεισφορά στη φτώχεια, τη μεγαλύτερη σημειώνουν και πάλι οι απασχολούμενοι

26. Τα αντίστοιχα δεδομένα για το επάγγελμα του υπεύθυνου του νοικοκυριού παρουσιάζονται στο Παράρτημα.

27. Επίσης, για την ομάδα των αυτοαπασχολουμένων με υπαλλήλους, η έννοια του ανώτερου στελέχους ενδεχομένως να ταυτίζεται με τον ίδιο τον αυτοαπασχολούμενο, ο οποίος μπορεί να αντιμετωπίσει υψηλό κίνδυνο φτώχειας. Αυτό γίνεται πιο φανερό αν αντιπαρατεθούν τα στοιχεία του Πίνακα 4.2 με αυτά του Πίνακα 4.3, που αναφέρεται αποκλειστικά στους μισθωτούς. Στην κατηγορία των μισθωτών ο κίνδυνος φτώχειας των ανώτερων στελεχών μειώνεται δραματικά.

Πίνακας 4.3: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια των μισθωτών με βάση το επάγγελμα, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Φτώχεια	
	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)
Επάγγελμα		
Ανώτερα διευθυντικά στελέχη	1	0
Επαγγελματίες	3	7
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα	2	2
Υπάλληλοι γραφείου	4	7
Απασχολούμενοι σε παροχή υπηρεσιών και πωλητές	11	21
Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	49	4
Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	19	31
Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων, χειριστές μηχανημάτων και εξοπλισμού, συναρμολογητές	8	7
Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	19	21

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

σε αγροτικές εργασίες και οι τεχνίτες. Μεγάλη επίσης συμμετοχή στη φτώχεια εμφανίζουν και οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και οι πωλητές.

Συνδυάζοντας την κατάσταση απασχόλησης με το επάγγελμα, στον Πίνακα 4.3 εστιάζουμε την ανάλυση στους μισθωτούς πλήρους και μερικής απασχόλησης. Διαπιστώνουμε πως, με εξαίρεση όσους ασχολούνται με αγροτικές εργασίες (οι οποίοι αντιπροσωπεύουν ένα πολύ μικρό τμήμα του πληθυσμού), τον μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας αντιμετωπίζουν οι τεχνίτες, οι ανειδίκευτοι και οι υπάλληλοι πωλήσεων.

Παρατηρούμε επίσης ότι οι ομάδες αυτές έχουν και τη μεγαλύτερη συνεισφορά στη συνολική φτώχεια των μισθωτών. Αντιθέτως, όπως αναμενόταν, μηδενική εμφανίζεται η συνεισφορά στη φτώχεια των ανώτερων στελεχών. Αντίστοιχες εκτιμήσεις για τον κίνδυνο φτώχειας και τη συνεισφορά στη φτώχεια με βάση το επάγγελμα του υπεύθυνου του νοικοκυριού παρουσιάζονται στο Παράρτημα.

Διερευνώντας την επίδραση του κλάδου οικονομικής δραστηριότητας στη φτώχεια των μισθωτών (Πίνακας 4.4), διαπιστώνουμε ότι εξαιρετικά υψηλό κίνδυνο φτώχειας (49%) αντιμετωπίζουν οι μισθωτοί στη γεωργία. Η ομάδα όμως αυτή, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, αντιπροσωπεύει ένα ιδιαίτερα μικρό μερίδιο του συνολικού πληθυσμού των μισθωτών και, κατά συνέπεια, παρουσιάζει χαμηλή συμμετοχή στο σύνολο των φτωχών. Υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας από αυτόν του μέσου όρου για το σύνολο του πληθυσμού της χώρας παρουσιάζουν και οι μισθωτοί στις κατασκευές. Τέλος, από τους υπόλοιπους κλάδους σχετικά υψηλό ποσοστό φτώχειας παρατηρείται στους εργαζομένους σε ξενοδοχεία και στον κλάδο των λοιπών υπηρεσιών. Ως προς τη συνεισφορά στο σύνολο των φτωχών μισθωτών, τη μεγαλύτερη έχουν οι μισθωτοί

Πίνακας 4.4: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια των μισθωτών με βάση τον κλάδο δραστηριότητας, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Φτώχεια	
	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)
Κλάδος δραστηριότητας		
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	49	7
Βιομηχανία	8	13
Κατασκευές	28	23
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	10	17
Μεταφορά και αποθήκευση	4	2
Παροχή καταλύματος και εστίαση	16	11
Ενημέρωση και επικοινωνία	5	2
Χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	2	1
Επιστημονικές και μεσιτικές υπηρεσίες	5	3
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	3	5
Εκπαίδευση	3	4
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	5	4
Άλλες υπηρεσίες	14	8

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

Πίνακας 4.5: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια με βάση το χρόνο εργασίας των μισθωτών, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Άτομο		Υπεύθυνος νοικοκυριού	
	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)
Χρόνος εργασίας				
1-14 ώρες	24	2	38	0
15-24 ώρες	14	12	15	6
25-34 ώρες	13	11	22	11
35-44 ώρες	7	53	11	56
45-54 ώρες	11	20	15	23
55 ώρες και άνω	7	2	12	4

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

στον κλάδο των κατασκευών και ακολουθούν οι μισθωτοί στη βιομηχανία και στο εμπόριο.

Στην ανάλυση που προηγήθηκε διαπιστώθηκε ότι η μερική απασχόληση συνδέεται με υψηλό κίνδυνο φτώχειας. Προκύπτει λοιπόν η ανάγκη να διερευνηθεί περαιτέρω η σχέση μεταξύ χρόνου εργασίας και κινδύνου φτώχειας. Ο Πίνακας 4.5 παρουσιάζει το ποσοστό φτώχειας ανάλογα με το χρόνο εργασίας των μισθωτών στην πρώτη και στη δεύτερη εργασία τους (εάν υπάρχει).

Εστιάζοντας την ανάλυση στην επίδραση του χρόνου εργασίας στη φτώχεια, διαπιστώνουμε πως όσοι εργάζονται λίγες ώρες (εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης) παρουσιάζουν πολύ μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας. Ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει το γεγονός ότι υψηλά ποσοστά φτώχειας εμφανίζουν και τα άτομα που εργάζονται περισσότερο από το συνηθισμένο οχτάωρο, με εξαίρεση όσους εργάζονται περισσότερες από 55 ώρες την εβδομάδα. Τον χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας παρουσιάζουν όσοι εργάζονται με το λεγόμενο «κανονικό» ωράριο, δηλαδή γύρω στις 40 ώρες την εβδομάδα, καθώς και αυτοί που εργάζονται υπερβολικά πολλές ώρες (περισσότερο από 55 ώρες την εβδομάδα). Τα παραπάνω στοιχεία είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικά για την κατανόηση του κινδύνου φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι. Αξίζει να επισημανθεί ότι όσοι εργάζονται λίγες ώρες, δηλαδή οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης, εμφανίζουν διπλάσιο έως και τριπλάσιο κίνδυνο φτώχειας σε σχέση με αυτούς που απασχολούνται με κανονικό ωράριο πλήρους απασχόλησης. Επίσης υψηλό εμφανίζεται το ποσοστό φτώχειας αυτών που δουλεύουν 45 έως 54 ώρες την εβδομάδα. Τα συγκεκριμένα στοιχεία φανερώνουν ότι η ελαστικοποίηση του χρόνου εργασίας όχι μόνο προς τα κάτω (μερική απασχόληση) αλλά και προς τα πάνω (υπερεργασία, πιθανόν απλήρωτη) έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο επίπεδο διαβίωσης των εργαζομένων.

Τόσο η μερική απασχόληση όσο και η υπεραπασχόληση, χαρακτηριστικά των ελαστικών εργασιακών σχέσεων οι οποίες προωθούνται σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο, προκύπτει ότι έχουν άμεση και σημαντική επίδραση στην αύξηση του κινδύνου φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι. Όσο λοιπόν αυξάνονται αυτού του είδους οι συμβάσεις εργασίας, ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης και των πολιτικών λιτότητας και απορρύθμισης της αγοράς εργασίας, τόσο θα αυξάνεται ο αριθμός των εργαζομένων που πέφτει κάτω από τη γραμμή της φτώχειας. Το γεγονός ότι η μέχρι τώρα συνεισφορά αυτής της ομάδας εργαζομένων στο σύνολο των φτωχών είναι σχετικά μικρή οφείλεται στο ότι στην Ελλάδα αποτελούν ακόμη ένα μικρό τμήμα του συνόλου των εργαζομένων. Έτσι, παρόλο που οι μισθωτοί με κανονικό ωράριο είναι αυτοί με τον χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας, λόγω του ότι είναι η πολυπληθέστερη ομάδα εμφανίζουν τη συντριπτικά μεγαλύτερη συμμετοχή στη συνολική φτώχεια των μισθωτών.

Τα παραπάνω συμπεράσματα εντείνονται εάν εξεταστεί η φτώχεια ως προς το χρόνο εργασίας του υπεύθυνου του νοικοκυριού. Διαπιστώνουμε και εδώ ότι ο κίνδυνος φτώχειας είναι μεγαλύτερος για όσους ζουν σε νοικοκυριά όπου ο υπεύθυνος δουλεύει λιγότερες ή περισσότερες ώρες από το τυπικό ωράριο πλήρους απασχόλησης (35-44 ώρες). Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι σε αυτή την περίπτωση ακόμη και τα μέλη των νοικοκυριών με υπεύθυνο που εργάζεται περισσότερες από 55 ώρες την εβδομάδα παρουσιάζουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας από εκείνα τα νοικοκυριά των οποίων ο υπεύθυνος εργάζεται περίπου 40 ώρες. Η ανάλυση με βάση τον υπεύθυνο του νοικοκυριού ενισχύει ακόμη περισσότερο το συμπέρασμα πως η απομάκρυνση από το κανονικό ωράριο αυξάνει τον κίνδυνο φτώχειας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τόσο η διερεύνηση των αιτίων που οδηγούν έναν μισθωτό μερικής απασχόλησης να δουλεύει λιγότερο από 30 ώρες όσο και οι επιπτώσεις αυτής της κατάστασης στη φτώχεια. Στον Πίνακα 4.6 αποτυπώνεται η σύνθεση των μισθωτών μερικής απασχόλησης με βάση την

Πίνακας 4.6: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια με βάση την επιθυμία για περισσότερες ώρες εργασίας των μερικώς απασχολουμένων, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

	Ποσοστό (%) στο σύνολο των μισθωτών μερικής απασχόλησης	Ποσοστό (%) φτώχειας	Συνεισφορά (%) στη φτώχεια
Μισθωτοί μερικής απασχόλησης			
Αδυναμία για διάφορους λόγους	14	26	15
Θεωρείται πλήρης απασχόληση	5	28	6
Δεν βρίσκει δουλειά με περισσότερες ώρες	75	24	78
Δεν επιθυμεί περισσότερες ώρες	6	3	1

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

Πίνακας 4.7: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια των μισθωτών με βάση το είδος της σύμβασης, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Άτομο		Υπεύθυνος νοικοκυριού	
	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)
Είδος σύμβασης				
Αορίστου χρόνου	6	54	9	59
Ορισμένου χρόνου	17	46	30	41

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

αιτία για την οποία εργάζονται λιγότερο από 30 ώρες. Παρατηρούμε ότι το 75% από αυτούς επιθυμεί να εργαστεί περισσότερες ώρες, αλλά δεν κατορθώνει να βρει επιπλέον δουλειά, ενώ μόνο ένα ποσοστό 6% δεν επιθυμεί να εργαστεί περισσότερες ώρες. Αυτό φανερώνει ότι η μερική απασχόληση στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν είναι επιλογή των εργαζομένων αλλά των εργοδοτών. Καταδεικνύεται επίσης ότι πρόκειται για σαφή ένδειξη υποαπασχόλησης των εργαζομένων και καλυμμένης ανεργίας.

Όσον αφορά τις επιπτώσεις της υποαπασχόλησης στη φτώχεια, παρατηρούμε ότι ο κίνδυνος φτώχειας είναι πολύ χαμηλός μόνο για όσους δεν επιθυμούν να εργαστούν περισσότερες ώρες. Επισημαίνουμε ότι αυτό αφορά μόνο το 6% των μερικώς απασχολουμένων. Για όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες ο κίνδυνος φτώχειας είναι ιδιαίτερα υψηλός, ειδικά αν αναλογιστούμε ότι πρόκειται για εργαζομένους. Ως προς τη συνεισφορά στη φτώχεια, το συντριπτικά μεγαλύτερο μερίδιο των μερικώς απασχολούμενων φτωχών αποτελείται από άτομα τα οποία, ενώ επιθυμούν να εργαστούν περισσότερο, δεν μπορούν να βρουν δουλειά που θα τους παρέχει τις επιπλέον ώρες εργασίας.

Έναν ακόμη σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα του κινδύνου φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι μισθωτοί αποτελεί και το είδος της σύμβασης εργασίας, εάν δηλαδή είναι σύμβαση αορίστου ή ορισμένου χρόνου. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.7, οι μισθωτοί με προσωρινή εργασία αντιμετωπίζουν τρεις φορές υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας σε σύγκριση με αυτούς που εργάζονται με συμβάσεις που έχουν σχετικά μόνιμο χαρακτήρα.

Η επίδραση του είδους της σύμβασης ερ-

Πίνακας 4.8: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια με βάση την περιοχή, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

	Φτώχεια	
	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)
Περιοχή		
Μακεδονία, Θράκη, Θεσσαλία	24	39
Ήπειρος, Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος	26	26
Αττική	13	25
Νησιά Αιγαίου και Κρήτη	18	10

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

γασίας (αορίστου ή ορισμένου χρόνου) στη φτώχεια εμφανίζεται αρκετά πιο έντονη όταν την εξετάσουμε ως προς τον υπεύθυνο του νοικοκυριού. Όπως μπορούμε να δούμε στον Πίνακα 4.7, ο κίνδυνος φτώχειας για τα μέλη νοικοκυριών των οποίων ο υπεύθυνος εργάζεται προσωρινά ανέρχεται στο 30%. Αντίθετα, όταν ο υπεύθυνος έχει μόνιμη εργασία ο κίνδυνος φτώχειας που αντιμετωπίζουν τα μέλη του νοικοκυριού είναι 9%.

Τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν παραπάνω επιβεβαιώνουν τα ευρήματα αντίστοιχων μελετών,[28] ότι η πλειοψηφία των φτωχών στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες της Ευρώπης είναι εργαζόμενοι. Μεταξύ των εργαζομένων ιδιαίτερα αυξημένο κίνδυνο φτώχειας αντιμετωπίζουν όσοι εργάζονται με ελαστικές μορφές απασχόλησης, δηλαδή με προσωρινή εργασία, μερική απασχόληση και υπερεργασία. Είναι σαφές λοιπόν ότι η απορρύθμιση της εργασιακής διαδικασίας και η κατάργηση των περιορισμών ως προς το χρόνο εργασίας αυξάνουν σημαντικά την ανισότητα στις απολαβές μεταξύ των εργαζομένων και –κατά συνέπεια– το ποσοστό αυτών που πέφτουν κάτω από το όριο φτώχειας. Η περαιτέρω αύξηση των επισφαλών μορφών απασχόλησης αναμένεται να έχει δυσμενείς συνέπειες στον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι. Οι μορφές αυτές απασχόλησης στην Ελλάδα συνδέονται με υπερδιπλάσιο κίνδυνο φτώχειας σε σχέση με τις τυπικές συμβάσεις πλήρους απασχόλησης. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι τα παραπάνω δεδομένα αφορούν την περίοδο πριν γίνουν αισθητές στην οικονομία και την απασχόληση οι επιπτώσεις της πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Δυστυχώς, λόγω χρονικών υστερήσεων μεταξύ της συλλογής, της επεξεργασίας και της διάθεσης των δεδομένων, οι αντίστοιχες πληροφορίες για την ανάλυση της σημερινής συγκυρίας δεν είναι ακόμη διαθέσιμες. Είναι όμως προφανές ότι η τρέχουσα κατάσταση θα είναι περισσότερο δυσμενής αναφορικά με τον κίνδυνο φτώχειας και τις συνθήκες διαβίωσης των εργαζομένων στην Ελλάδα.

28. Βλ. Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010α, 2010β).

4.3 Η περιφερειακή διάσταση της φτώχειας των εργαζομένων

Μια ιδιαίτερα σημαντική διάσταση της φτώχειας, τόσο της συνολικής όσο και αυτής των εργαζομένων, είναι η γεωγραφική-χωρική της διάσταση. Ωστόσο, τα διαθέσιμα στοιχεία δεν επιτρέπουν μια πιο αναλυτική κατηγορι-

Πίνακας 4.9: Ποσοστό (%) φτώχειας ανάλογα με την κατάσταση απασχόλησης και την περιοχή κατοικίας, με βάση το άτομο και τον υπεύθυνο του νοικοκυριού, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Σύνολο εργαζομένων	Μακεδονία, Θράκη, Θεσσαλία	Αττική	Μακεδονία, Θράκη, Θεσσαλία	Αττική
	Ποσοστό φτώχειας (%)			
Κατάσταση απασχόλησης	**Άτομο**		**Υπεύθυνος νοικοκυριού**	
Μισθωτός πλήρους απασχόλησης	11	5	16	9
Μισθωτός μερικής απασχόλησης	32	11	30	18
Αυτοαπασχολούμενος πλήρους απασχόλησης χωρίς υπαλλήλους	31	17	36	17
Αυτοαπασχολούμενος πλήρους απασχόλησης με υπαλλήλους	19	13	22	18
Αυτοαπασχολούμενος μερικής απασχόλησης	38	30	51	25
Άνεργος	34	22	38	26
Συνταξιούχος	24	11	24	11
Άλλη κατάσταση ή οικονομικά ανενεργός	34	21	30	18

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

οποίηση σε περιφέρειες πέρα από τις ευρύτερες περιοχές που περιγράφονται στον Πίνακα 4.8. Είναι προφανές ότι στις ευρύτερες αυτές περιοχές ενσωματώνονται γεωγραφικές ενότητες με αρκετά διαφορετικά χαρακτηριστικά ως προς τη σύνθεση του πληθυσμού, την απασχόληση και την οικονομική δραστηριότητα. Μια πρώτη όμως γενική παρατήρηση αφορά το σχετικά χαμηλό ποσοστό φτώχειας που παρουσιάζει η περιοχή της Αττικής σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ελλάδα. Επίσης, εκτός της Αττικής, μόνο τα νησιά του Αιγαίου (που όμως έχουν σχετικά μικρό πληθυσμό) εμφανίζουν κίνδυνο φτώχειας χαμηλότερο από τον μέσο όρο για το σύνολο της χώρας.

Παρόλο που τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν την περιφερειακή διάσταση της φτώχειας, η διαθέσιμη κατηγοριοποίηση σε ευρείες περιοχές δεν επιτρέπει την αναλυτικότερη διερεύνηση της εν λόγω διάστασης. Οι παρατηρούμενες διαφορές αντανακλούν σαφώς και τις διαφορές στη σύνθεση και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πληθυσμού κάθε περιοχής.

Οι διαφορές αυτές είναι πιο ευδιάκριτες αν συγκριθούν δύο χαρακτηριστικές περιοχές της Ελλάδας, η Αττική (γεωγραφικά περιορισμένη αλλά οικονομικά και πληθυσμιακά ανεπτυγμένη) και η συνάθροιση Μακεδονίας, Θράκης και Θεσσαλίας, η οποία είναι μια περιοχή πολύ εκτεταμένη γεωγραφικά, με αστικό, ημιαστικό και αγροτικό πληθυσμό ταυτόχρονα. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.8, το γενικό ποσοστό φτώχειας είναι σχεδόν διπλάσιο στην περιοχή της Μακεδονίας, Θράκης και Θεσσαλίας (στη συνέχεια ΜΘΘ) σε σχέση με την Αττική. Τα υψηλότερα αυτά ποσοστά φτώχειας διατηρούνται και στις επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες με βάση την κατάσταση απασχόλησης (Πίνακας 4.9).

Αυξημένος είναι ο κίνδυνος φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι μισθωτοί στη ΜΘΘ σε σχέση με την Αττική. Ιδιαίτερα οι μισθωτοί μερικής απασχόλησης στη ΜΘΘ εμφανίζουν τριπλάσιο κίνδυνο φτώχειας από την αντίστοιχη κατηγορία στην Αττική. Στην Αττική μόνο οι

Πίνακας 4.10: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια ατομικά και με βάση τον υπεύθυνο του νοικοκυριού ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Άτομο		Υπεύθυνος νοικοκυριού	
	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)
Επίπεδο εκπαίδευσης				
Χωρίς εκπαίδευση	28	0	36	1
Δεν έχει ολοκληρώσει την πρωτοβάθμια	49	2	55	2
Πρωτοβάθμια	19	24	26	26
Δεν έχει ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια	17	18	25	21
Δευτεροβάθμια	10	39	14	38
Μεταδευτεροβάθμια	9	8	18	8
Τριτοβάθμια	2	9	2	5

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

αυτοαπασχολούμενοι μερικής απασχόλησης και οι άνεργοι εμφανίζουν κίνδυνο φτώχειας υψηλότερο του μέσου για το σύνολο του πληθυσμού της χώρας. Αντίθετα, στην περιοχή της ΜΘΘ χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας από τον αντίστοιχο μέσο για το σύνολο της χώρας παρουσιάζουν μόνο οι μισθωτοί πλήρους απασχόλησης και οριακά χαμηλότερο οι αυτοαπασχολούμενοι πλήρους απασχόλησης με υπαλλήλους. Η θέση των συνταξιούχων της ΜΘΘ εμφανίζεται ιδιαίτερα επισφαλής δεδομένου ότι αυτοί εμφανίζουν υπερδιπλάσια ποσοστά φτώχειας σε σχέση με εκείνους της Αττικής.

Και στις δύο αυτές περιοχές, η επίδραση της απασχόλησης στον κίνδυνο φτώχειας επιδεινώνεται σημαντικά στις περισσότερες ομάδες όταν επικεντρωθούμε στους υπεύθυνους του νοικοκυριού. Η επιδείνωση είναι ιδιαίτερα έντονη για τα νοικοκυριά με υπεύθυνους μισθωτούς πλήρους απασχόλησης. Σε κατηγορίες όπως οι μισθωτοί και οι αυτοαπασχολούμενοι μερικής απασχόλησης παρατηρούνται αξιοσημείωτες διακυμάνσεις από περιοχή σε περιοχή.

Τα παραπάνω δεδομένα παρέχουν ορισμένες πληροφορίες για την περιφερειακή πτυχή της φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα και αναδεικνύουν την ανάγκη για μια πιο αναλυτική μελέτη της χωρικής διάστασης του φαινομένου. Η διάσταση αυτή θα εξεταστεί περαιτέρω στην επόμενη ενότητα, όπου θα αναλυθούν οι επιπτώσεις από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις στη διαμόρφωση του ποσοστού φτώχειας.

Τέλος, όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης των μισθωτών, τα δεδομένα του Πίνακα 4.10 επιβεβαιώνουν ότι το ποσοστό φτώχειας μειώνεται καθώς αυξάνονται τα χρόνια και το επίπεδο της εκπαίδευσης. Ιδιαίτερα χαμηλό κίνδυνο φτώχειας παρουσιάζουν οι μισθωτοί που είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Εμφανίζουν όμως σχετικά μεγαλύτερη συνεισφορά στη φτώχεια, αφού αποτελούν ένα ιδιαίτερα μεγάλο μέρος των μισθωτών της χώρας. Αντίθετα, παρά τον υψηλό κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι μισθωτοί με ή χωρίς ελάχιστη εκπαίδευση, αντιπροσωπεύουν ένα μικρό μερίδιο του συνόλου των φτωχών, επειδή αποτελούν πάρα πολύ μικρό τμήμα του συνολικού πληθυσμού των μισθωτών.

5. Η επίπτωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην καταπολέμηση της σχετικής φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα

Στόχος αυτής της ενότητας είναι να διερευνηθεί η επίπτωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα στη διαμόρφωση του ποσοστού φτώχειας των εργαζομένων, τόσο στην Ελλάδα όσο και στις χώρες της ΕΕ. Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, οι διαφορές στο ποσοστό φτώχειας μεταξύ των χωρών καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την αναδιανεμητική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων και γενικότερα από το σύστημα κοινωνικής προστασίας της κάθε χώρας.[29] Το σύστημα κοινωνικής προστασίας όμως και ειδικότερα οι κοινωνικές μεταβιβάσεις επηρεάζουν σημαντικά και τον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι (Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος, 2010β).

Τα δεδομένα του Πίνακα 5.1 (βλ. και Διάγραμμα 5.1) επιβεβαιώνουν τον αναδιανεμητικό ρόλο των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα και την επίδραση που ασκούν στη διαμόρφωση του κινδύνου φτώχειας τον οποίο αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι των διαφόρων χωρών της Ευρώπης.

Στην πρώτη στήλη του Πίνακα 5.1 παρουσιάζεται το ποσοστό φτώχειας που θα προέκυπτε αν στο εισόδημα των ατόμων δεν συμπεριλαμβάνονταν οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα. Είναι αξιοσημείωτο ότι στα περισσότερα κράτη το ποσοστό αυτό φτώχειας για τα εισοδήματα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα κυμαίνεται γύρω στο 40%. Ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά φτώχειας εμφανίζουν η Ιρλανδία, η Ρουμανία και η Ουγγαρία, ενώ σχετικά χαμηλά ποσοστά φτώχειας παρουσιάζουν η Κύπρος, η Τσεχία, η Σλοβακία, η Ολλανδία και κυρίως η Ισλανδία. Επίσης θα πρέπει να επισημανθεί ότι οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες, όπως η Γερμανία, η Αυστρία, η Γαλλία και η Σουηδία, παρουσιάζουν υψηλότερο ποσοστό (σχετικής) φτώχειας για τα εισοδήματα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις απ' ό,τι χώρες όπως η Βουλγαρία, η Λετονία, η Σλοβακία και η Τσεχία. Από αυτή την άποψη, και η Ελλάδα παρουσιάζει μικρότερο αρχικό ποσοστό φτώχειας για εισοδήματα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις συγκριτικά με αρκετές οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες της δυτικής Ευρώπης.

Στη δεύτερη στήλη του Πίνακα 5.1 εμφανίζεται το ποσοστό φτώχειας που θα προέκυπτε εάν στο εισόδημα των ατόμων είχαν προστεθεί μόνο οι συντάξεις αλλά όχι τα διάφορα άλλα κοινωνικά επιδόματα σε χρήμα. Παρατηρούμε ότι η μείωση της φτώχειας λόγω των συντάξεων είναι πολύ μεγάλη σε χώρες όπως η Ουγγαρία, η Τσεχία και η Ρουμανία, καθώς

29. Βλ Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005), Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010α).

Πίνακας 5.1: Ποσοστά (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, Ευρώπη, 2009 (εισοδήματα 2008)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Μετά τις συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Ποσοτιαία (%) μείωση της φτώχειας
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	40	31	26	13	68
			Σουηδία	41	27	29	13	68
			Φινλανδία	39	27	27	14	64
			Ολλανδία	36	21	28	11	69
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	43	24	31	12	72
			Βέλγιο	41	27	30	15	63
			Γερμανία	44	24	35	16	64
			Γαλλία	43	24	33	13	70
			Λουξεμβούργο	44	27	32	15	66
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	44	31	32	17	61
			Ιρλανδία	46	38	26	15	67
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	43	23	38	18	58
			Ισπανία	39	24	34	19	51
			Ελλάδα	42	23	39	20	52
			Πορτογαλία	42	24	35	18	57
		Νέα μέλη ΕΕ	Ρουμανία	48	29	41	22	54
			Βουλγαρία	39	26	34	22	44
			Εσθονία	38	26	32	20	47
			Ουγγαρία	51	29	36	12	76
			Λιθουανία	42	29	34	21	50
			Λετονία	38	30	33	26	32
			Πολωνία	43	24	36	17	60
			Σλοβακία	36	17	30	11	69
			Σλοβενία	39	24	28	11	72
			Τσεχία	36	18	27	09	75
			Μάλτα	37	23	30	15	59
			Κύπρος	31	23	25	16	48
			Ισλανδία	27	20	18	10	63

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

και η Αυστρία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Ελλάδα. Ειδικότερα η Ελλάδα, για τα εισοδήματα μετά τις συντάξεις αλλά πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εμφανίζει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά σχετικής φτώχειας μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15 αλλά και των νέων μελών της ΕΕ-27.

Στην τρίτη στήλη του Πίνακα 5.1 παρουσιάζεται το ποσοστό σχετικής φτώχειας όπως αυτό διαμορφώνεται σύμφωνα με τα εισοδή-

ματα των ατόμων μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα (δηλαδή τα διάφορα κοινωνικά επιδόματα), χωρίς όμως τις συντάξεις. Η επίδραση των μεταβιβάσεων αυτών είναι γενικά πιο αδύναμη από την επίδραση των συντάξεων στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης. Εξαίρεση αποτελούν η Δανία, η Φινλανδία, η Ισλανδία και η Ιρλανδία, όπου ο ρόλος των λοιπών μεταβιβάσεων είναι πιο ισχυρός από αυτόν των συντάξεων για τη μείωση της φτώχειας. Όπως έχει ήδη σχολιαστεί στην Ενότητα 3, η μεγαλύτερη επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της φτώχειας εμφανίζεται στις χώρες της ΕΕ-15 που έχουν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος και στην Ιρλανδία (με φιλελεύθερο καθεστώς). Θα πρέπει να επισημανθεί ξανά πως η Ελλάδα εμφανίζει τη χειρότερη επίδοση σε αυτό τον τομέα, εφόσον η επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση του ποσοστού φτώχειας είναι πολύ μικρή (και η πιο χαμηλή μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15).

Στην τέταρτη στήλη του Πίνακα 5.1 παρουσιάζεται το ποσοστό σχετικής φτώχειας με βάση το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα, δηλαδή το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού μετά τους άμεσους φόρους και τις ασφαλιστικές εισφορές, στο οποίο όμως συμπεριλαμβάνονται οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα. Τέλος, στην πέμπτη στήλη εμφανίζεται η ποσοστιαία μείωση του κινδύνου φτώχειας, η οποία οφείλεται στην επίδραση του συνόλου των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Είναι αξιοσημείωτο ότι χώρες που έχουν παρόμοια ποσοστά φτώχειας για τα εισοδήματα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις καταλήγουν με μεγάλες διαφορές ως προς τον κίνδυνο φτώχειας μετά την επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Ενδεικτικά, ενώ η Ελλάδα για τα εισοδήματα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις εμφανίζει χαμηλότερο ποσοστό φτώχειας από τη Γερμανία, τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία, μετά την επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας από όλες τις χώρες της ΕΕ-15. Είναι προφανές ότι το υψηλό ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα είναι αποτέλεσμα της ιδιαίτερα ασθενούς αναδιανεμητικής επίδρασης των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Οι κοινωνικές μεταβιβάσεις μειώνουν μόλις κατά 52% τη σχετική φτώχεια στη χώρα, ποσοστό το οποίο είναι από τα χαμηλότερα που παρατηρούνται μεταξύ των χωρών της Ευρώπης. Ενδεικτικά στις χώρες του σοσιαλδημοκρατικού, του συντηρητικού-κορπορατιστικού και του φιλελεύθερου τύπου κοινωνικού κράτους οι αντίστοιχες μειώσεις που επιφέρουν οι κοινωνικές μεταβιβάσεις στον κίνδυνο φτώχειας ξεπερνούν το 60% και σε ορισμένες περιπτώσεις και το 70%. Ακόμη και μεταξύ των νοτιοευρωπαϊκών χωρών, οι οποίες έχουν αναπτύξει παρόμοιο σύστημα κοινωνικής προστασίας, η Ελλάδα μαζί με την Ισπανία είναι αυτές που εμφανίζουν τη χαμηλότερη αποτελεσματικότητα στη μείωση της σχετικής φτώχειας μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα.

Τα παραπάνω δεδομένα παρουσιάζονται αναλυτικά στα Διαγράμματα 5.1 και 5.2. Τα διαγράμματα αυτά δημιουργήθηκαν με τη χρήση της μεθόδου των Γεωγραφικών Πληροφοριακών Συστημάτων (Geographical Information System – GIS). Η εν λόγω μέθοδος βασίζεται στην αξιοποίηση εργαλείων της πληροφορικής και επιτρέπει τη συσχέτιση των διαθέσιμων πληροφοριών με τον γεωγραφικό χώρο. Στη συγκεκριμένη εφαρμογή ο γεωγραφικός χώρος είναι οι χώρες της ΕΕ (εκτός Κύπρου, Αυστρίας και Μάλτας) και η Ισλανδία, ενώ τα δεδομένα που παρουσιάζονται ως προς

Διάγραμμα 5.1: Ποσοστό (%) φτώχειας σε χώρες της Ευρώπης (ΕΕ-27 και Ισλανδία, εκτός Κύπρου, Αυστρίας και Μάλτας), 2009 (εισοδήματα 2008)

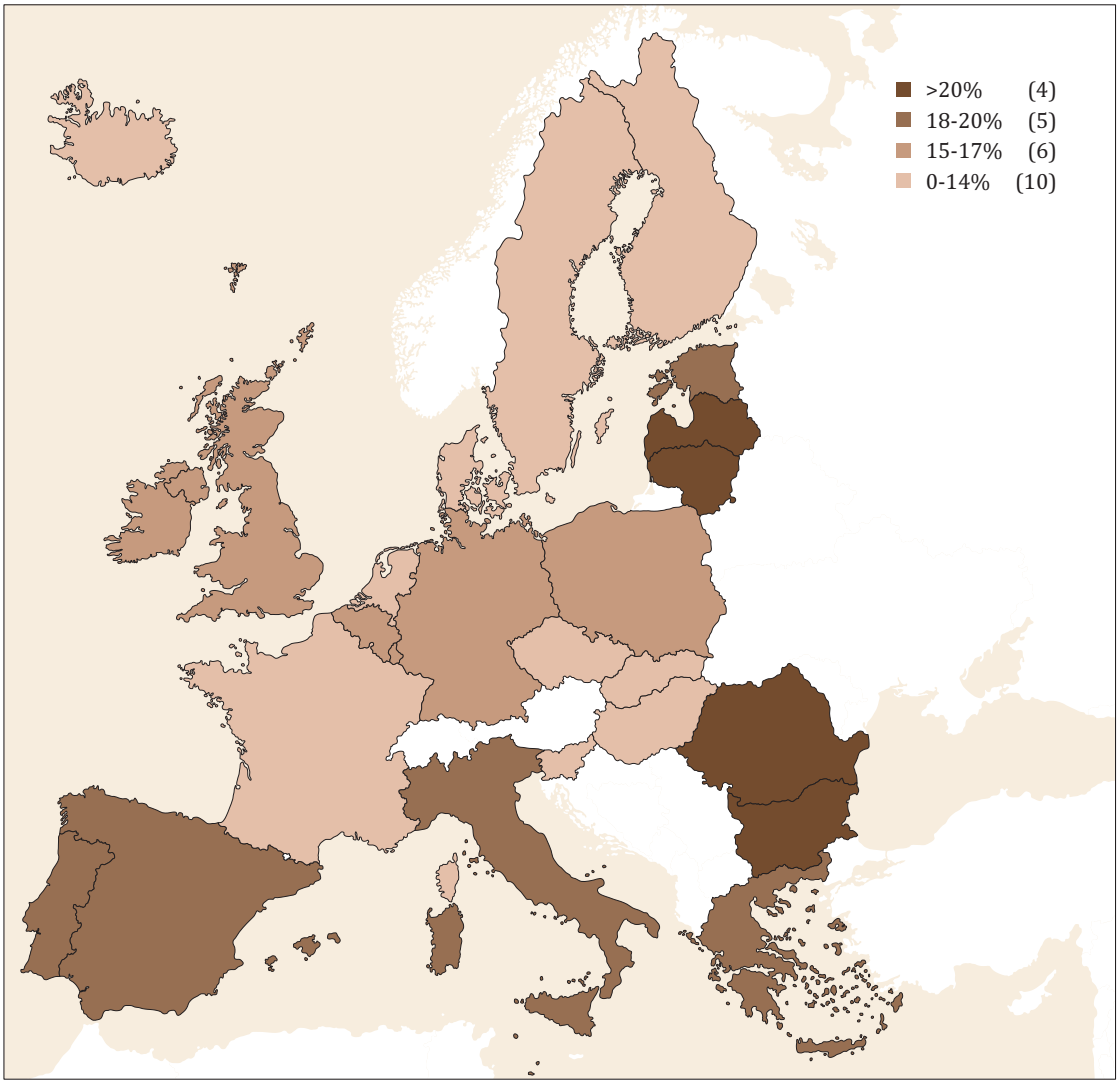

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

τη γεωγραφική τους διάσταση είναι το ποσοστό φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις και η ποσοστιαία μείωση της φτώχειας που επιφέρουν οι συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα (συντάξεις και λοιπά κοινωνικά επιδόματα).

Όπως παρατηρούμε, οι τέσσερις χώρες της νότιας Ευρώπης (Ελλάδα, Ιταλία, Πορτογαλία και Ισπανία) παρουσιάζουν παραπλήσια ποσοστά φτώχειας. Υψηλότερα ποσοστά φτώχειας εμφανίζουν μόνο η Ρουμανία, η Βουλγαρία και οι δύο βαλτικές χώρες. Αντιθέτως, οι σκανδιναβικές χώρες καθώς και η Γαλλία, η Τσεχία, η Σλοβακία, η Σλοβενία και η Ουγγαρία είναι οι χώρες με τα χαμηλότερα ποσοστά σχετικής φτώχειας μεταξύ αυτών των χωρών της ΕΕ-27.

Η εικόνα της Ευρώπης (Διάγραμμα 5.2) δεν είναι πολύ διαφορετική όταν το κριτήριο ταξινόμησης των χωρών είναι ο βαθμός μείωσης του ποσοστού σχετικής φτώχειας ως αποτέλεσμα της επίδρασης των κοινωνικών μεταβιβά-

Διάγραμμα 5.2: Ποσοστιαία (%) μείωση της φτώχειας λόγω των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χώρες της Ευρώπης (ΕΕ-27 και Ισλανδία, εκτός Κύπρου, Αυστρίας και Μάλτας), 2009 (εισοδήματα 2008)

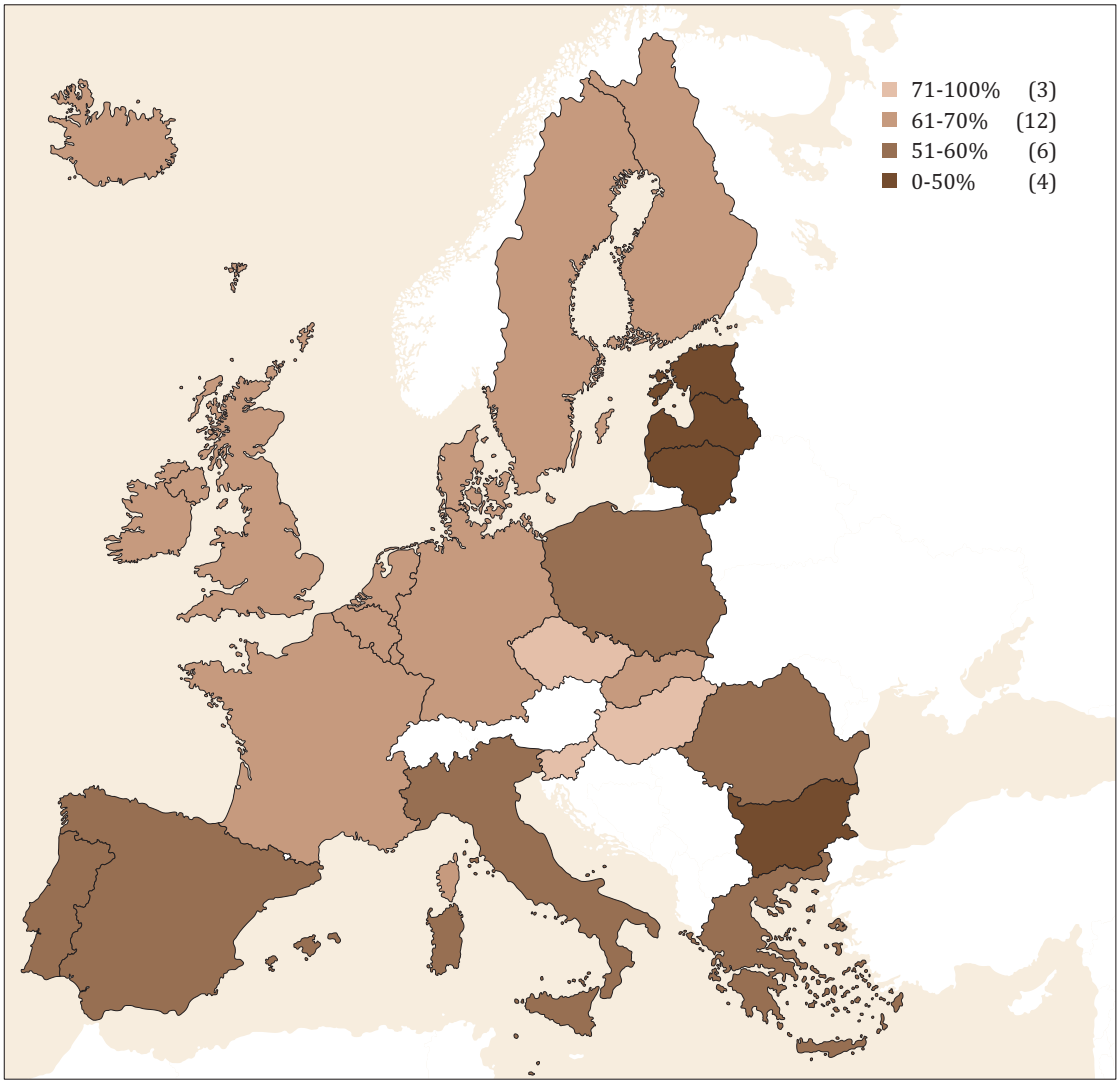

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

σεων σε χρήμα. Στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, και κυρίως στα παλαιότερα μέλη της ΕΕ-15, η μείωση της φτώχειας λόγω κοινωνικών μεταβιβάσεων κυμαίνεται μεταξύ του 60% και 70%. Φωτεινή εξαίρεση αποτελούν η Τσεχία, η Ουγγαρία και η Σλοβενία, όπου επιτυγχάνεται μείωση της φτώχειας μεγαλύτερη από 70% λόγω κοινωνικών μεταβιβάσεων. Στον αντίποδα είναι η Βουλγαρία και οι χώρες της Βαλτικής, που μειώνουν τη φτώχεια σε ποσοστό μικρότερο του 50%, και ακολουθούν 4 χώρες της νότιας Ευρώπης μαζί με τη Ρουμανία και την Πολωνία, όπου παρατηρείται μείωση της φτώχειας μεταξύ 50% και 60%.

Είναι όμως οι κοινωνικές μεταβιβάσεις στο σύνολό τους αναποτελεσματικές στη μείωση της φτώχειας στην Ελλάδα; Όπως ήδη αναφέρθηκε, για τα εισοδήματα μετά τις συντάξεις αλλά πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις, η Ελλάδα παρουσιάζει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας στην ΕΕ. Τα υψηλά ποσοστά σχετικής φτώχειας λοιπόν

Πίνακας 5.2: Ποσοστιαία (%) μείωση της φτώχειας που οφείλεται στις κοινωνικές μεταβιβάσεις, Ευρώπη, 2009 (εισοδήματα 2008)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Συντάξεις (%)	Λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Συνολικές μεταβιβάσεις (%)
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	23	35	68
			Σουηδία	34	29	68
			Φινλανδία	31	31	64
			Ολλανδία	42	22	69
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	44	28	72
			Βέλγιο	34	27	63
			Γερμανία	45	20	64
			Γαλλία	44	23	70
			Λουξεμβούργο	39	27	66
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	30	27	61
			Ιρλανδία	17	43	67
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	47	12	58
			Ισπανία	38	13	51
			Ελλάδα	45	7	52
			Πορτογαλία	43	17	57
		Νέα μέλη ΕΕ	Ρουμανία	40	15	54
			Βουλγαρία	33	13	44
			Εσθονία	32	16	47
			Ουγγαρία	43	29	76
			Λιθουανία	31	19	50
			Λετονία	21	13	32
			Πολωνία	44	16	60
			Σλοβακία	53	17	69
			Σλοβενία	38	28	72
			Τσεχία	50	25	75
			Μάλτα	38	19	59
			Κύπρος	26	19	48
			Ισλανδία	26	33	63

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

που εμφανίζει η χώρα αντανακλούν την ανεπάρκεια του συστήματος των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα, δηλαδή των διαφόρων κοινωνικών επιδομάτων. Στην Ελλάδα τα επιδόματα αυτά έχουν την πιο ασθενή επίδραση στη μείωση της φτώχειας συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ.

Η αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της φτώχειας φαίνεται πιο αναλυτικά στον Πίνακα 5.2, όπου παρουσιάζεται η ποσοστιαία μείωση της φτώχειας που οφείλεται στις συντάξεις, στις λοιπές μεταβιβάσεις καθώς και στο σύνολο των μεταβιβάσεων.

Παρατηρούμε ότι η Ελλάδα έρχεται τέταρτη στην ΕΕ-27 μετά τη Σλοβακία, την Τσεχία και την Ιταλία στην ποσοστιαία μείωση της φτώχειας λόγω των συντάξεων. Πολύ ασθενείς

επιδόσεις σε αυτό τον τομέα παρουσιάζουν η Ιρλανδία και η Δανία. Αντιθέτως, η Ελλάδα εμφανίζει με διαφορά τη χαμηλότερη επίδοση μεταξύ όλων των ευρωπαϊκών χωρών ως προς την ποσοστιαία μείωση της φτώχειας μέσω των υπόλοιπων κοινωνικών μεταβιβάσεων.

Γενικά παρατηρείται πως όλες οι χώρες της νοτίου Ευρώπης παρουσιάζουν χαμηλή επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της φτώχειας, σε αντίθεση με τις χώρες του σοσιαλδημοκρατικού συστήματος, όπου ο ρόλος των κοινωνικών επιδομάτων είναι πιο ανεπτυγμένος και συχνά ξεπερνά την αναδιανεμητική επίδραση των συντάξεων.

Στις χώρες του συντηρητικού-κορπορατιστικού συστήματος παρουσιάζεται αυξημένος ο ρόλος των συντάξεων, αντίστοιχος με εκείνον των νοτιοευρωπαϊκών χωρών, αλλά ταυτόχρονα και ενισχυμένη επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων. Γι' αυτό και πετυχαίνουν καλύτερο τελικό αποτέλεσμα στη μείωση της φτώχειας από τις χώρες της νοτίου Ευρώπης. Οι δύο χώρες που αντιπροσωπεύουν το φιλελεύθερο σύστημα κοινωνικής προστασίας στην Ευρώπη εμφανίζουν αρκετά διαφορετική συμπεριφορά ως προς την επίδραση των συντάξεων και των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων. Τέλος, τα νέα μέλη της ΕΕ παρουσιάζουν αρκετή ανομοιογένεια αντανακλώντας τις τεράστιες διαφορές μεταξύ τους ως προς την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και ως προς τους θεσμούς της κοινωνικής προστασίας. Ωστόσο, ένα γενικό χαρακτηριστικό αυτών των χωρών είναι η αρκετά πιο σημαντική επίδραση των συντάξεων σε σχέση με τις υπόλοιπες κοινωνικές μεταβιβάσεις, στοιχείο που συναντάμε στις νοτιοευρωπαϊκές χώρες.

Η ανάλυση που ακολουθεί εστιάζεται στη σύγκριση τεσσάρων χωρών της ΕΕ-15, της Ελλάδας, της Γαλλίας, της Δανίας και της Μ. Βρετανίας, οι οποίες επιλέχθηκαν ως αντιπροσωπευτικοί εκπρόσωποι των 4 διαφορετικών καθεστώτων κοινωνικής ευημερίας. Συγκρίνοντας την αποτελεσματικότητα των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων (εκτός συντάξεων) ως προς τη μείωση της σχετικής φτώχειας, διαπιστώνουμε ότι αυτή είναι υψηλότερη στη Δανία και ακολουθούν η Γαλλία και η Βρετανία. Τη χαμηλότερη απόδοση εμφανίζουν οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις στην Ελλάδα. Αναφορικά με την επίδραση των συντάξεων στη μείωση του κινδύνου φτώχειας, αυτή είναι σχετικά υψηλή στην Ελλάδα και τη Γαλλία, ενώ εμφανίζεται σαφώς πιο αποδυναμωμένη στη Δανία και τη Μ. Βρετανία.

Ιδιαίτερα αποκαλυπτική είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε σχέση με την επαγγελματική κατάσταση των ατόμων στις τέσσερις αυτές χώρες (Πίνακας 5.3). Για τους μισθωτούς πλήρους απασχόλησης η συνολική επίπτωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της φτώχειας είναι πιο έντονη στη Γαλλία και τη Βρετανία, λιγότερο έντονη στη Δανία και ιδιαίτερα ασθενής στην Ελλάδα.

Ακόμη πιο μεγάλες είναι οι αντίστοιχες διαφορές μεταξύ των χωρών ως προς τους μισθωτούς μερικής απασχόλησης. Στην Ελλάδα οι συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις έχουν πολύ μικρότερη επίδραση στη μείωση της φτώχειας απ' ό,τι στη Γαλλία και τη Βρετανία, όπου κατορθώνεται σε αυτή την ομάδα του πληθυσμού να μειωθεί στο ένα τρίτο περίπου ο κίνδυνος φτώχειας. Θα πρέπει όμως και εδώ να επισημανθεί ότι η μειονεκτική θέση της χώρας μας ως προς την επίδραση των συνολικών κοινωνικών μεταβιβάσεων δεν αφορά τόσο τις συντάξεις όσο τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις. Στην Ελλάδα, και στις δύο αυτές

Πίνακας 5.3: Ποσοστά (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ανά επαγγελματική κατάσταση, 2009 (εισοδήματα 2008)

Πολίτες άνω των 16 ετών που δεν σπουδάζουν	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις (%)
Δανία				
Μισθωτός πλήρους απασχόλησης	13	12	7	6
Μισθωτός μερικής απασχόλησης	24	21	11	8
Αυτοαπασχ. πλήρ. απασχ. χωρίς υπαλλήλους	26	25	20	18
Αυτοαπασχ. πλήρ. απασχ. με υπαλλήλους	22	22	20	20
Αυτοαπασχολούμενος μερικής απασχόλησης	52	42	43	34
Άνεργος	58	57	25	24
Συνταξιούχος	94	52	81	18
Άλλη κατάσταση ή οικονομικά ανενεργός	87	83	19	10
Γαλλία				
Μισθωτός πλήρους απασχόλησης	15	13	7	5
Μισθωτός μερικής απασχόλησης	35	28	19	13
Αυτοαπασχ. πλήρ. απασχ. χωρίς υπαλλήλους	26	22	21	17
Αυτοαπασχ. πλήρ. απασχ. με υπαλλήλους	17	16	11	10
Αυτοαπασχολούμενος μερικής απασχόλησης	44	30	36	22
Άνεργος	59	54	38	30
Συνταξιούχος	83	13	81	9
Άλλη κατάσταση ή οικονομικά ανενεργός	69	46	52	27
Μεγάλη Βρετανία				
Μισθωτός πλήρους απασχόλησης	13	9	8	4
Μισθωτός μερικής απασχόλησης	34	25	21	12
Αυτοαπασχ. πλήρ. απασχ. χωρίς υπαλλήλους	30	26	22	18
Αυτοαπασχ. πλήρ. απασχ. με υπαλλήλους	24	20	22	16
Αυτοαπασχολούμενος μερικής απασχόλησης	39	25	31	17
Άνεργος	69	67	55	51
Συνταξιούχος	91	34	88	24
Άλλη κατάσταση ή οικονομικά ανενεργός	72	65	45	33
Ελλάδα				
Μισθωτός πλήρους απασχόλησης	15	9	13	8
Μισθωτός μερικής απασχόλησης	31	23	31	23
Αυτοαπασχ. πλήρ. απασχ. χωρίς υπαλλήλους	38	29	36	27
Αυτοαπασχ. πλήρ. απασχ. με υπαλλήλους	17	16	16	15
Αυτοαπασχολούμενος μερικής απασχόλησης	48	35	46	34
Άνεργος	52	37	48	32
Συνταξιούχος	82	23	79	19
Άλλη κατάσταση ή οικονομικά ανενεργός	63	35	60	28

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

ομάδες εργαζομένων, οι συντάξεις εμφανίζουν συγκριτικά μεγαλύτερη επίδραση στη μείωση της φτώχειας απ' ό,τι στις υπόλοιπες χώρες. Ωστόσο, η ιδιαίτερα ασθενής επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων είναι αυτή που καθορίζει την κακή επίδοση της χώρας ως προς τον αναδιανεμητικό ρόλο των συνολικών μεταβιβάσεων.

Για τους αυτοαπασχολουμένους πλήρους απασχόλησης χωρίς προσωπικό, η επίπτωση των συνολικών κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της φτώχειας εμφανίζει παρόμοιες τάσεις και στα τέσσερα κράτη. Και σε αυτή όμως την ομάδα εργαζομένων παρατηρείται ότι η φτώχεια στην Ελλάδα μειώνεται κυρίως μέσω των συντάξεων, ενώ στις υπόλοιπες χώρες κυρίως μέσω των λοιπών κοινωνικών επιδομάτων. Πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι η συγκριμένη ομάδα εργαζομένων αντιπροσωπεύει στις υπόλοιπες χώρες μικρότερο ποσοστό των απασχολουμένων σε σχέση με την Ελλάδα. Στη χώρα μας αυτή η μορφή απασχόλησης, όπως έχει ήδη επισημανθεί, υποκρύπτει συχνά σχέση εξαρτημένης εργασίας με δυσμενέστερους συνήθως όρους. Επομένως, η ασθενής αυτή επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην άμβλυνση της φτώχειας των αυτοαπασχολουμένων αφορά ένα σχετικά μεγαλύτερο τμήμα των εργαζομένων στη χώρα μας απ' ό,τι στις άλλες χώρες.

Όσον αφορά τον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι άνεργοι πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, αυτός είναι αρκετά χαμηλότερος στην Ελλάδα και υψηλότερος στη Βρετανία σε σχέση με τη Δανία και τη Γαλλία, οι οποίες βρίσκονται ενδιάμεσα. Το στοιχείο αυτό αντανακλά σε μεγάλο βαθμό το ρόλο κυρίως της οικογένειας αλλά και των λοιπών άτυπων κοινωνικών δικτύων που προσφέρουν προστασία στους ανέργους, υποκαθιστώντας την έλλειψη ενός αποτελεσματικού συστήματος κοινωνικής προστασίας. Είναι ενδεικτικό εξάλλου ότι η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα όπου η μείωση του κινδύνου φτώχειας στους ανέργους επιτυγχάνεται κυρίως μέσω των συντάξεων και όχι μέσω των λοιπών κοινωνικών επιδομάτων (όπως το επίδομα ανεργίας). Σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες, τα λοιπά κοινωνικά επιδόματα στην Ελλάδα εμφανίζουν οριακή συμβολή στη μείωση του κινδύνου φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι άνεργοι.

Τέλος, όσον αφορά τον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι συνταξιούχοι, η Ελλάδα έρχεται τρίτη μετά τη Γαλλία και τη Δανία. Τη μεγαλύτερη φτώχεια στους συνταξιούχους παρουσιάζει η Μ. Βρετανία. Θα πρέπει όμως επισημανθεί ότι τις τελευταίες δύο δεκαετίες στην Ελλάδα υπήρξε σημαντική αύξηση των συντάξεων, και ιδιαίτερα των χαμηλότερων από αυτές, που οδήγησε σε μείωση του κινδύνου φτώχειας των συνταξιούχων σε επίπεδα αντίστοιχα (και οριακά χαμηλότερα) του μέσου κινδύνου φτώχειας για το σύνολο της χώρας. Όμως στην Ελλάδα, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες, και στη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, η επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων περιορίζεται ουσιαστικά στις συντάξεις.

Από τη σύντομη παρουσίαση των στοιχείων που προηγήθηκε επιβεβαιώνεται η μεγάλη υστέρηση της Ελλάδας σε σχέση με τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης ως προς την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση του ποσοστού φτώχειας τόσο στο σύνολο του πληθυσμού όσο και στους εργαζομένους. Η ανάγνωση των στοιχείων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ασθενής αναδιανεμητική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην Ελλάδα σε σχέση με τις

Πίνακας 5.4: Ποσοστά (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση το χρόνο εργασίας των μισθωτών, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις (%)
Χρόνος εργασίας μισθωτών				
1-14 ώρες	26	24	26	24
15-24 ώρες	22	14	21	14
25-34 ώρες	20	15	19	13
35-44 ώρες	15	8	13	7
45-54 ώρες	17	13	14	11
55 ώρες και άνω	11	7	8	7

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

υπόλοιπες χώρες οφείλεται κυρίως στην ανεπάρκεια των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων και όχι τόσο των συντάξεων.

5.1 Χαρακτηριστικά της απασχόλησης και επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην Ελλάδα

Στην παρούσα υποενότητα θα εξεταστεί η επίπτωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε συγκεκριμένες ομάδες του εργατικού δυναμικού, με βάση ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της απασχόλησης και του επαγγέλματος. Στον Πίνακα 5.4 παρουσιάζεται η επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στους μισθωτούς με βάση τις ώρες που εργάζονται κάθε εβδομάδα. Παρατηρούμε ότι η επίπτωση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων (εκτός των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας των μισθωτών με μερική απασχόληση είναι ουσιαστικά μηδενική για όσους εργάζονται λιγότερο από 25 ώρες την εβδομάδα και πολύ οριακή για όσους εργάζονται από 25 έως και 34 ώρες.

Τα στοιχεία αυτά αποκαλύπτουν την ανύπαρκτη εισοδηματική ενίσχυση την οποία παρέχει το σύστημα κοινωνικών μεταβιβάσεων στις ομάδες αυτές των εργαζομένων που έχουν χαμηλότερες απολαβές και συνήθως βρίσκονται αντιμέτωποι με δυσμενέστερες συνθήκες απασχόλησης σε σχέση με όσους είναι πλήρους απασχόλησης. Μόνο οι συντάξεις εμφανίζουν μια μετρήσιμη επίδραση στη μείωση της φτώχειας στους μερικώς απασχολουμένους, που όμως είναι αναλογικά μικρότερη απ' ό,τι στους υπόλοιπους εργαζομένους. Υψηλό παραμένει και το ποσοστό της φτώχειας για όσους εργάζονται 45-54 ώρες την εβδομάδα, κατηγορία στην οποία επίσης οι λοιπές κοινωνικές μεταβάσεις εμφανίζουν μια μάλλον ασθενή επίδραση στη μείωσή της.

Παρόμοια συμπεράσματα προκύπτουν και για τους μισθωτούς με σύμβαση ορισμένου χρόνου σε σχέση με όσους έχουν σύμβαση αορίστου χρόνου (Πίνακας 5.5). Η πρώτη κατηγορία εργαζομένων εμφανίζει υπερδιπλάσιο κίνδυνο φτώχειας από τη δεύτερη. Παράλληλα, οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις έχουν αναλογικά μικρότερη επίδραση στη μείωση της φτώχειας των μισθωτών με προσωρινή εργασία συγκριτικά με όσους έχουν μόνιμη εργασία.

Όσον αφορά τη διάσταση του επαγγέλματος, ο Πίνακας 5.6 φανερώνει την ιδιαίτερα

Πίνακας 5.5: Ποσοστά (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση το είδος της σύμβασης των μισθωτών, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις (%)
Είδος σύμβασης				
Αορίστου χρόνου	12	7	10	6
Ορισμένου χρόνου	30	19	27	17

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

Πίνακας 5.6: Ποσοστά (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση το επάγγελμα των μισθωτών, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις (%)
Επάγγελμα				
Ανώτερα διευθυντικά στελέχη	3	1	3	1
Επαγγελματίες	6	3	6	3
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα	9	2	9	2
Υπάλληλοι γραφείου	13	5	10	4
Απασχολούμενοι σε παροχή υπηρεσιών και πωλητές	19	12	17	11
Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	60	55	55	49
Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	26	21	24	19
Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων, χειριστές μηχανημάτων και εξοπλισμού, συναρμολογητές	14	9	11	8
Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	33	23	28	19

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

δυσμενή θέση των εργαζομένων στον αγροτικό τομέα, των ανειδίκευτων, των τεχνιτών και, σε μικρότερο βαθμό, των εργαζομένων στις πωλήσεις. Σε σχέση με την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση του κινδύνου φτώχειας, επιβεβαιώνεται ο σημαντικός ρόλος των συντάξεων σε όλες τις κατηγορίες επαγγελμάτων σε σχέση με τα λοιπά επιδόματα. Ιδιαίτερα αποτελεσματικές αποδεικνύονται οι συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις –και ιδιαίτερα οι συντάξεις– στη μείωση της φτώχειας στους τεχνικούς και τους υπαλλήλους γραφείου, ενώ πολύ μικρότερη είναι η επίδραση που έχουν στους εργαζομένους στον αγροτικό τομέα.

Τέλος, και η ανάλυση κατά κλάδο οικονομι-

Πίνακας 5.7: Ποσοστά (%) φτώχειας των μισθωτών πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση τον κλάδο δραστηριότητας, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις (%)
Κλάδος δραστηριότητας				
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	57	53	54	49
Βιομηχανία	14	9	12	8
Κατασκευές	36	31	34	28
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	18	10	16	10
Μεταφορά και αποθήκευση	11	5	8	4
Παροχή καταλύματος και εστίαση	26	20	21	16
Ενημέρωση και επικοινωνία	11	6	11	5
Χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	7	3	6	2
Επιστημονικές και μεσιτικές υπηρεσίες	16	7	12	5
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	9	4	8	3
Εκπαίδευση	9	5	7	3
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	11	5	10	5
Άλλες υπηρεσίες	26	14	25	14

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

κής δραστηριότητας (Πίνακας 5.7) για το σύνολο των απασχολουμένων επιβεβαιώνει την ασθενή επίδραση των λοιπών κοινωνικών επιδομάτων στη μείωση της φτώχειας σε σχέση με την αντίστοιχη των συντάξεων.

Αξιοσημείωτη είναι η σχετικά μεγαλύτερη επίπτωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων (κυρίως μέσω των συντάξεων) στη μείωση του κινδύνου φτώχειας στους κλάδους των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, της εκπαίδευσης και της δημόσιας διοίκησης σε σύγκριση με τους παραδοσιακούς κλάδους της βιομηχανίας και του εμπορίου.

5.2 Η περιφερειακή διάσταση της επίδρασης των κοινωνικών μεταβιβάσεων

Στην Ενότητα 5.1 εντοπίστηκαν και περιγράφηκαν οι διαφορές που υπάρχουν ως προς τον κίνδυνο φτώχειας μεταξύ των εργαζομένων, των ανέργων και των συνταξιούχων που ζουν στην περιφέρεια της Αττικής και στην ευρεία περιφέρεια της Μακεδονίας, Θράκης και Θεσσαλίας. Σε αυτό το τμήμα θα διερευνηθεί η επίπτωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων (συνολικών και κατά κατηγορία) στις δύο προαναφερθείσες ευρύτερες περιοχές της χώρας, οι οποίες περιλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 5.8, η επίπτωση των κοινωνικών μεταβιβά-

Πίνακας 5.8: Ποσοστά (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε δύο περιοχές, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις (%)
Μακεδονία, Θράκη, Θεσσαλία				
Μισθωτός πλήρους απασχόλησης	19	12	16	11
Μισθωτός μερικής απασχόλησης	37	32	37	32
Αυτοαπασχολ. πλήρ. απασχ. χωρίς υπαλλήλους	42	34	39	31
Αυτοαπασχολ. πλήρ. απασχ. με υπαλλήλους	21	21	20	19
Αυτοαπασχολούμενος μερικής απασχόλησης	53	40	52	38
Άνεργος	53	41	50	34
Συνταξιούχος	84	29	81	24
Άλλη κατάσταση ή οικονομικά ανενεργός	66	41	61	34
Αττική				
Μισθωτός πλήρους απασχόλησης	10	5	9	5
Μισθωτός μερικής απασχόλησης	21	11	21	11
Αυτοαπασχολ. πλήρ. απασχ. χωρίς υπαλλήλους	21	18	21	17
Αυτοαπασχολ. πλήρ. απασχ. με υπαλλήλους	13	13	13	13
Αυτοαπασχολούμενος μερικής απασχόλησης	35	30	35	30
Άνεργος	42	25	36	22
Συνταξιούχος	78	15	75	11
Άλλη κατάσταση ή οικονομικά ανενεργός	60	28	57	21

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

σεων στους μισθωτούς πλήρους απασχόλησης είναι αναλογικά μεγαλύτερη στην Αττική απ' ό,τι στη ΜΘΘ. Εντύπωση προξενεί το γεγονός ότι και στις δύο περιοχές οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις δεν έχουν καμιά επίπτωση στη μείωση του κινδύνου φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι μισθωτοί μερικής απασχόλησης. Και σε αυτή την περίπτωση αναδεικνύονται οι εγγενείς αδυναμίες του συστήματος των κοινωνικών επιδομάτων στην Ελλάδα, που εξ ορισμού οφείλουν να έχουν έναν ισχυρό αναδιανεμητικό ρόλο και να στηρίζουν τα πλέον ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού.

Οι συντάξεις αποδεικνύονται ο βασικός μηχανισμός μείωσης των ανισοτήτων, γεγονός που αντανακλά την προστασία την οποία

παρέχουν τα οικογενειακά δίκτυα. Οι συντάξεις εμφανίζουν όμως μεγαλύτερη επίδραση στη μείωση της φτώχειας στην Αττική απ' ό,τι στη ΜΘΘ. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, μεγάλο τμήμα των συνταξιούχων στη ΜΘΘ έχει εργαστεί σε επαγγέλματα που αποδίδουν χαμηλότερες συντάξεις (π.χ. αγρότες). Αυτό επιβεβαιώνεται και από το ότι οι συνταξιούχοι στην Αττική εμφανίζουν σημαντικά μικρότερο κίνδυνο φτώχειας απ' ό,τι οι συνταξιούχοι στη ΜΘΘ.

Ιδιαίτερα μικρή έως μηδενική και στις δύο περιοχές είναι η επίπτωση όλων των κοινωνικών μεταβιβάσεων στους αυτοαπασχολουμένους με ή χωρίς υπαλλήλους πλήρους απασχόλησης. Επίσης, και στις δύο περιοχές πολύ μικρή επίδραση εμφανίζουν οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (όπου συμπεριλαμβάνεται και το επίδομα ανεργίας) στον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι άνεργοι. Η συνολική επίπτωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων είναι αναλογικά πιο έντονη στην Αττική απ' ό,τι στη ΜΘΘ. Κατά συνέπεια, προκύπτει ότι οι κοινωνικές μεταβιβάσεις αυξάνουν αντί να μειώνουν την περιφερειακή ανισότητα στην κατανομή του κινδύνου της φτώχειας.

6. Συμπεράσματα

Αντικείμενο της έκθεσης αυτής ήταν η διερεύνηση της φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκαν και αναλύθηκαν τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα (κυρίως από την έρευνα EU-SILC) και αναδείχθηκαν βασικές διαστάσεις της φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι Έλληνες εργαζόμενοι και ιδίως οι μισθωτοί.

Ένα πρώτο συμπέρασμα της ανάλυσης είναι ότι η συνολική φτώχεια δεν εξηγείται επαρκώς από το ποσοστό της ανεργίας. Τα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα δεν επιβεβαιώνουν την κυρίαρχη ρητορεία, που αντιμετωπίζει τη φτώχεια ως αποτέλεσμα κυρίως της ανεργίας. Όπως δείχνει η απλή ανάγνωση των δεδομένων, χώρες με παραπλήσιο ποσοστό ανεργίας διαφέρουν πάρα πολύ ως προς το ποσοστό φτώχειας. Επιπρόσθετα, τα ερευνητικά ευρήματα φανερώνουν ότι οι διαφορές στον κίνδυνο φτώχειας είναι εντονότερες μεταξύ χωρών που ανήκουν σε διαφορετικά συστήματα κοινωνικής προστασίας, το οποίο σημαίνει ότι η φτώχεια των εργαζομένων είναι αναγκαίο να αποδίδεται σε ευρύτερους κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες. Αυτή η προσέγγιση ενισχύεται και από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε στην Ενότητα 4 με στόχο τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του ποσοστού ανεργίας και του κινδύνου φτώχειας. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η ανεργία επηρεάζει μεν τον κίνδυνο φτώχειας, αλλά σε μικρό βαθμό, και δεν μπορεί από μόνη της να εξηγήσει ικανοποιητικά τις διακυμάνσεις και το ύψος του. Αυτό κάνει αναγκαία την αναζήτηση ευρύτερων παραγόντων καθορισμού του ποσοστού φτώχειας σε μια χώρα.

Τα παραπάνω ευρήματα ενισχύονται από τη διερεύνηση του ύψους, των διαστάσεων και των χαρακτηριστικών της φτώχειας των εργαζομένων και των ανέργων, που απασχόλησε το μεγαλύτερο μέρος της ανάλυσης. Από τα βασικά συμπεράσματα είναι ότι οι μισθωτοί πλήρους απασχόλησης παρουσιάζουν σχετικά χαμηλό κίνδυνο φτώχειας όταν εξεταστούν σε ατομική βάση. Ο κίνδυνος φτώχειας όμως αυξάνεται όταν η ανάλυση επικεντρωθεί στον υπεύθυνο του νοικοκυριού. Αντιθέτως, οι μισθωτοί μερικής απασχόλησης έχουν ένα ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό φτώχειας είτε ατομικά είτε ως υπεύθυνοι του νοικοκυριού. Δυσμενέστερη εμφανίζεται η θέση των αυτοαπασχολουμένων (με πλήρη ή μερική απασχόληση) χωρίς υπαλλήλους. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο κίνδυνος φτώχειας των αυτοαπασχολουμένων με μερική απασχόληση είναι μεγαλύτερος από εκείνον των ανέργων. Αν συνυπολογιστεί

ότι μεγάλο μέρος των αυτοαπασχολουμένων χωρίς υπαλλήλους αποτελείται στην Ελλάδα από εργαζομένους με σχέση εξαρτημένης εργασίας, και μάλιστα με δυσμενέστερους όρους απ' ό,τι οι μισθωτοί συνάδελφοί τους, τότε ο πραγματικός κίνδυνος φτώχειας των εργαζομένων με εξαρτημένη σχέση εργασίας (μισθωτών) αυξάνεται σημαντικά.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι μεταξύ των ατόμων που είναι 16 ετών και άνω (και με εξαίρεση όσους σπουδάζουν) οι εργαζόμενοι με οποιαδήποτε μορφή απασχόλησης αποτελούν το 40% των φτωχών στην Ελλάδα. Αντίστοιχα, το 24% των φτωχών αποτελείται από συνταξιούχους και μόνο το 10% των φτωχών είναι άνεργοι. Αν επικεντρωθούμε στην επαγγελματική κατάσταση των υπεύθυνων του νοικοκυριού, τότε θα διαπιστώσουμε ότι το 60% των φτωχών ανήκει σε νοικοκυριά με υπεύθυνο εργαζόμενο, το 27% σε νοικοκυριά με υπεύθυνο συνταξιούχο και μόνο το 6% των φτωχών είναι μέλη νοικοκυριών με υπεύθυνο άνεργο. Τα ευρήματα αυτά ενισχύουν την άποψη που διατυπώθηκε νωρίτερα, ότι η φτώχεια των εργαζομένων αποτελεί τον πιο σημαντικό παράγοντα για την κατανόηση και τον προσδιορισμό της συνολικής φτώχειας στην Ελλάδα.

Από τη διερεύνηση της φτώχειας των εργαζομένων ως προς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εργασίας τους, προέκυψαν χρήσιμα συμπεράσματα για την επίδραση που έχουν στη φτώχεια οι ελαστικές εργασιακές σχέσεις και η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας. Οι εργαζόμενοι με μειωμένο ωράριο παρουσιάζουν από διπλάσια έως και υπερτριπλάσια πιθανότητα να είναι φτωχοί σε σχέση με όσους εργάζονται με κανονικό οχτάωρο. Ενδιαφέρον έχει και το εύρημα ότι αυτοί που εργάζονται περισσότερο από 40 και έως 55 ώρες την εβδομάδα αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχιας από εκείνους που εργάζονται με αυτό που θεωρείται κανονικό ωράριο. Γενικά, η απόκλιση από τον κανονικό χρόνο εργασίας οδηγεί στις περισσότερες περιπτώσεις σε αύξηση του κινδύνου φτώχειας και δεν προκύπτει ότι ευνοεί τους εργαζομένους. Ειδικότερα, όσοι εργάζονται λιγότερες από 30 ώρες την εβδομάδα στο μεγαλύτερο ποσοστό τους είναι άτομα που θα ήθελαν να εργαστούν περισσότερο αλλά δεν μπορούν να βρουν αντίστοιχη δουλειά. Αυτή η κατηγορία αποτελεί και το μεγαλύτερο μερίδιο των φτωχών μεταξύ των μερικώς απασχολούμενων μισθωτών, φωτίζοντας έτσι την επίπτωση που έχει η υποαπασχόληση στη φτώχεια των εργαζομένων στην Ελλάδα.

Αντίστοιχη επίπτωση τόσο στον κίνδυνο φτώχειας όσο και στη συμμετοχή στη συνολική φτώχεια έχει και το είδος της σύμβασης εργασίας, αν δηλαδή είναι αορίστου ή ορισμένου χρόνου. Η πιθανότητα φτώχειας είναι περίπου τρεις φορές μεγαλύτερη για όσους εργάζονται με προσωρινή απασχόληση. Έτσι, η προσωρινή απασχόληση είναι παράγοντας που επιδεινώνει σημαντικά τον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι.

Όσον αφορά τα επαγγέλματα των μισθωτών, ιδιαίτερα υψηλό είναι το ποσοστό φτώχειας σε όσους ασχολούνται με ειδικευμένες αγροτικές εργασίες. Επειδή όμως είναι πολύ μικρός ο αριθμός των εργαζομένων σε αυτή την κατηγορία, έχουν μικρή συνεισφορά στη συνολική φτώχεια. Αντίθετα, μεγάλη συνεισφορά στη φτώχεια των μισθωτών παρουσιάζουν τα επαγγέλματα των ειδικευμένων τεχνιτών, των ανειδίκευτων και μικροεπαγγελματιών, καθώς και όσων απασχολούνται στην παροχή υπηρεσιών και στις πωλήσεις.

Μεγάλες διαφορές στον κίνδυνο φτώχειας των μισθωτών παρατηρούνται και μεταξύ

των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας. Τα πρωτεία έχει και πάλι ο πρωτογενής τομέας, ωστόσο το μερίδιό του στη συνολική φτώχεια των μισθωτών είναι μικρό. Αντίθετα, ο τομέας των κατασκευών παρουσιάζει τη μεγαλύτερη συνεισφορά στη φτώχεια, με τον έναν στους τέσσερις μισθωτούς φτωχούς να προέρχεται από αυτό τον τομέα. Ακολουθεί σε συνεισφορά το εμπόριο και η βιομηχανία, η οποία ωστόσο δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα μεγάλο ποσοστό φτώχειας. Ιδιαίτερα χαμηλά είναι τα ποσοστά φτώχειας στους κλάδους των χρηματοοικονομικών, της δημόσιας διοίκησης και της εκπαίδευσης. Ωστόσο, τα δεδομένα αφορούν την περίοδο πριν από τη δραστική μείωση των μισθών στον δημόσιο τομέα. Η μεγάλη επιδείνωση στον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι κατηγορίες αυτές των εργαζομένων αναμένεται να αποτυπωθεί στα δεδομένα που θα είναι διαθέσιμα τα αμέσως επόμενα χρόνια.

Ένα γενικό συμπέρασμα από τη διερεύνηση της φτώχειας ως προς το είδος της σχέσης εργασίας αναδεικνύει την αρνητική επίπτωση των μορφών ελαστικής εργασίας στη φτώχεια, οι οποίες αποτελούν σχετικά νέο φαινόμενο στην ελληνική αγορά εργασίας. Η φτώχεια επηρεάζει πολύ περισσότερο τους εργαζομένους που δουλεύουν με συμβάσεις ορισμένου χρόνου, με μερική απασχόληση ή υπεραπασχόληση. Τα εισοδήματα που παράγονται από δουλειές αυτού του τύπου δεν φαίνονται ικανά να οδηγήσουν με ασφάλεια τους εργαζομένους και τις οικογένειές τους πάνω από το όριο της φτώχειας. Περαιτέρω ελαστικοποίηση και ευελιξία της εργασίας αναμένεται να οδηγήσουν σε σημαντική αύξηση της φτώχειας των εργαζομένων και επομένως σε αύξηση της συνολικής φτώχειας. Εάν στόχος είναι η μείωση της φτώχειας των εργαζομένων, με προφανείς τις επιπτώσεις στη μείωση της συνολικής φτώχειας, θα πρέπει να ενισχυθούν οι μορφές εργασίας πλήρους απασχόλησης με κανονικό ωράριο και σχετική σταθερότητα της εργασιακής σχέσης. Λαμβάνοντας υπόψη την ισχυρή πολιτική πίεση σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο για μεγαλύτερη ελαστικότητα των εργασιακών σχέσεων, η σχετική φτώχεια των εργαζομένων αναμένεται να αυξηθεί σημαντικά τα επόμενα χρόνια στην Ελλάδα. Η πίεση αυτή ενισχύεται από την πρόσφατη κρίση και από το γεγονός ότι σε αρκετές από τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ η μερική απασχόληση και οι λοιπές μορφές ελαστικής εργασίας είναι περισσότερο διαδεδομένες απ' ό,τι στην Ελλάδα. Ήδη τα προγράμματα λιτότητας και δημοσιονομικής πειθαρχίας που προκρίνονται στο πλαίσιο της δανειακής σύμβασης ως αντίδοτο στην κρίση προωθούν την περαιτέρω απορρύθμιση της αγοράς εργασίας με παράλληλη αποδυνάμωση του συστήματος των κοινωνικών μεταβιβάσεων.

Η ανάλυση επιβεβαιώνει επίσης τη μεγάλη σημασία του συστήματος κοινωνικής προστασίας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κρίσης, καθώς και των προγραμμάτων λιτότητας για την αντιμετώπιση της φτώχειας και της αποστέρησης. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας δεν είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικά. Σε αντίθεση με άλλες χώρες της δυτικής Ευρώπης, η Ελλάδα όπως και οι υπόλοιπες νοτιοευρωπαϊκές χώρες έχουν αναπτύξει ένα ιδιαίτερα αναποτελεσματικό σύστημα κοινωνικών μεταβιβάσεων για την αντιμετώπιση της φτώχειας, το οποίο στηρίζεται κυρίως στις συντάξεις. Η χώρα μας εμφανίζει τη χειρότερη επίδοση μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15 ως προς την ικανότητα να μειώνει τη φτώχεια μέσω των λοιπών (εκτός συντάξεων) κοινωνικών μεταβιβάσεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και ο κίνδυνος φτώχειας των ανέργων

μειώνεται περισσότερο μέσω των συντάξεων παρά μέσω της παροχής κοινωνικών επιδομάτων (όπως είναι το επίδομα ανεργίας). Το υψηλό ποσοστό σχετικής φτώχειας που εμφανίζει η Ελλάδα είναι αποτέλεσμα κυρίως της ιδιαίτερα χαμηλής αναδιανεμητικής επίδρασης του συστήματος των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων. Έτσι, η Ελλάδα παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15 και ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ-27. Είναι προφανές ότι –συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ– οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός των συντάξεων) στην Ελλάδα αντανακλούν εγγενείς αδυναμίες του συστήματος κοινωνικής προστασίας, που το καθιστούν αναποτελεσματικό στη μείωση της σχετικής φτώχειας.

Στο πλαίσιο αυτό κρίνεται αναγκαία η αναμόρφωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει τη φτώχεια και την αποστέρηση, που αναμένεται να αυξηθούν σημαντικά ως αποτέλεσμα της κρίσης και της εφαρμογής των προγραμμάτων δημοσιονομικής πειθαρχίας. Όπως φάνηκε στη συγκριτική ανάλυση, τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στη μείωση της φτώχειας παρουσιάζουν οι σκανδιναβικές χώρες, οι οποίες έχουν αναπτύξει το σοσιαλδημοκρατικό σύστημα κοινωνικής προστασίας· το εν λόγω σύστημα χαρακτηρίζεται από καθολικού χαρακτήρα παροχές που δίνονται χωρίς έλεγχο πόρων των δικαιούχων. Αντίθετα, το σύστημα κοινωνικής προστασίας των χωρών της νοτίου Ευρώπης καθώς και τα συστήματα που στηρίζονται σε στοχευμένες πολιτικές με έλεγχο των πόρων των δικαιούχων είναι αυτά με τις χειρότερες επιδόσεις ως προς τη μείωση της φτώχειας μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Η αναμόρφωση λοιπόν του συστήματος κοινωνικής προστασίας της χώρας θα πρέπει να βασιστεί στην υιοθέτηση καθολικού τύπου παροχών, αξιοποιώντας την εμπειρία χωρών όπως οι σκανδιναβικές, οι οποίες έχουν αναπτύξει συστήματα κοινωνικών μεταβιβάσεων που είναι περισσότερο αποτελεσματικά για την άμβλυνση της φτώχειας.

Στην κατεύθυνση της άμβλυνσης της φτώχειας και στη χώρα μας υποστηρίζεται από πολλούς ότι θα συνέβαλλε η καθιέρωση κάποιας μορφής εγγυημένου εισοδήματος. Στην Ελλάδα εξάλλου απουσιάζει μια παροχή αντίστοιχη του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, που πρακτικά (με διαφορετικούς τρόπους) ισχύει στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15 (Papatheodorou, 2009). Η αποτελεσματικότητα όμως μίας πολιτικής εγγυημένου εισοδήματος δεν είναι ανεξάρτητη από το ύψος του εν λόγω εισοδήματος, από τις προϋποθέσεις με τις οποίες αυτό δίνεται και από τις υπόλοιπες κοινωνικές παροχές. Άλλωστε, όπως φάνηκε και στη συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15 που πρακτικά έχουν εισαγάγει πολιτικές ελάχιστου εισοδήματος, παρουσιάζονται τεράστιες διαφορές ως προς την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην άμβλυνση της φτώχειας.

Η όξυνση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα είναι πιθανόν να οδηγήσει επιπλέον σε ένα μόνιμα αλλαγμένο τοπίο στις εργασιακές σχέσεις, πιο απορρυθμισμένο και ελαστικό, που δεν πρόκειται να αλλάξει ακόμη και αν η οικονομία ανακάμψει. Υπό αυτές τις συνθήκες, η όποια ανάπτυξη ακολουθήσει δεν αναμένεται να οδηγήσει σε αντίστοιχη μείωση του κινδύνου φτώχειας των εργαζομένων. Η φτώχεια αναπαράγεται από τη λειτουργία της αγοράς εργασίας και δεν αντιμετωπίζεται αποτελεσματικά από το σύστημα κοινωνικής προστασίας της χώρας, όπως έδειξε και η εμπειρική ανάλυση που προηγήθηκε. Αναδεικνύεται επο-

μένως η ανάγκη για αλλαγές στην αγορά εργασίας προς την αντίθετη κατεύθυνση από αυτήν που προωθείται σήμερα στο πλαίσιο των προγραμμάτων δημοσιονομικής πειθαρχίας, με παράλληλη αναμόρφωση και ενίσχυση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα. Οι πολιτικές αυτές αποτελούν αναγκαία συνθήκη για τη μείωση του κινδύνου φτώχειας που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι αλλά και το σύνολο των κατοίκων της Ελλάδας.

Βιβλιογραφία

Alcock, P. (1993). *Understanding Poverty*, London: Macmillan.

Atkinson, A.B. (1983). *The Economics of Inequality*, 2nd edition, Oxford: Clarendon Press.

Atkinson, A.B. (1998). *Poverty in Europe*, Oxford: Blackwell.

Atkinson, A.B., Rainwater, L. and Smeeding, T. (1995). "Income distribution in European countries", *Cambridge Working Papers in Economics*, 9535, Faculty of Economics, University of Cambridge.

Blanchflower, D.G. (2000). "Self-employment in OECD countries", *Labour Economics*, 7 (5), pp. 471-505.

Blanchflower, D.G. (2004). "Self-employment: More may not be better", *Swedish Economic Policy Review*, 11 (2), pp. 15-74.

Chossudovsky, M. (2003). "The globalization of poverty and the new world order", 2nd edition, Québec: Global Research.

Dafermos, Y. and Papatheodorou, C. (forthcoming 2012). "Working poor, labour market and social protection in the EU: A comparative perspective", *International Journal of Management Concepts and Philosophy*, 6 (1/2), pp. 71-88.

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Oxford: Polity Press. [ελλ. έκδ.: Esping-Andersen, G. (2006). *Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ευημερίας*, μτφ. Ά. Γολέμη, επιμ.: Μ. Πετμεζίδου, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα].

Ferrera, M. (1996). "The Southern model of welfare in social Europe", *Journal of European Social Policy*, 6, pp. 17-37.

Hagenaars, A.J.M., de Vos, K. and Zaidi, A. (1994). *Poverty Statistics in the Late 1980s: Research Based on Micro-Data*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Jäntti, M. and Danziger, S. (2000). "Income poverty in advanced countries", in Atkinson, A.B. and Bourguignon, F. (eds), *Handbook of Income Distribution*, 1st edition, vol. 1, North-Holland: Elsevier.

Leibfreid, S. (1992). "Towards a European welfare state? On integrating poverty regimes into the European community", in Ferge, Z. and Kolberg, J.E. (eds), *Social Policy in a Changing Europe*, Frankfurt am Main: European Centre for Social Welfare Policy and research.

Lister, R. (2004). *Poverty*, Cambridge: Polity Press.

OECD (2004). *Employment Outlook*, Paris: OECD Publishing.

OECD (2009). *Promoting Pro-Poor Growth-Employment*, Paris: OECD Publishing.

Papatheodorou, C. (2009). "Inequalities and deficiencies in social protection: The welfare system in Greece", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*, London/Oxford: Routledge.

Petmesidou, M. (1996). "Social protection in Southern Europe: Trends and prospects", *Journal of Area Studies*, 9, pp. 95-125.

Ruggles, P. (1990). *Drawing the Line: Alternative Poverty Measures and their Implications for Public Policy*, Washington: The Urban Institute Press.

Chossudovsky, M. (2004). "Η παγκόσμια φτώχεια στα τέλη του 20ού αιώνα", στο Πετμεζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.

Δαφέρμος, Γ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (2011). «Το παράδοξο της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα: Γιατί η αύξηση των δαπανών για κοινωνική προστασία δεν μείωσε τη φτώχεια;», Κείμενο Πολιτικής 1, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Δεδουσόπουλος, Α. (2002). *Η Κρίση στην Αγορά Εργασίας: Ρύθμιση – Ευελιξίες – Απορρύθμιση*, τόμ. Β', *Οι Αναδιαρθρώσεις της Παραγωγής*, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2011). *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση*, Ετήσια Έκθεση 2011, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Καρακιουλάφη, Χ. (2005). «Ευελιξία της εργασίας versus ασφάλεια και ποιότητα της εργασίας; Σε αναζήτηση ασφάλειας και ποιότητας των ευέλικτων μορφών απασχόλησης», στο Αργείτης, Γ. (επιμ.), *Οικονομικές Αλλαγές και Κοινωνικές Αντιθέσεις στην Ελλάδα: Οι Προκλήσεις στις Αρχές του 21ου Αιώνα*, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

Κατρούγκαλος, Γ. (2004). *Θεσμοί και Συστήματα Κοινωνικής Προστασίας στο Σύγχρονο κόσμο*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Κουζής, Γ. (2010). «Η πορεία της νεοφιλελεύθερης απορρύθμισης της εργασίας και το άλλοθι της κρίσης», στο *Ο χάρτης της Κρίσης: Το Τέλος της Αυταπάτης*, Αθήνα: Τόπος.

Ματσαγγάνης, Μ. (1999). *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ματσαγγάνης, Μ., Ferrera, M, Capucha, L. and Moreno, L. (2004). «Πολιτικές κατά της φτώχειας στη Νότια Ευρώπη», στο Πετμεζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.

Μαυρουδέας, Σ. (2010). «Ανάπτυξη και κρίσεις: Η ταραγμένη διαδρομή του ελληνικού καπιταλισμού», στο *Ο χάρτης της Κρίσης: Το Τέλος της Αυταπάτης*, Αθήνα: Τόπος.

Παπαθεοδώρου, Χ. (2008). «Ο δημόσιος διάλογος για τη φτώχεια στην Ελλάδα και η νομιμοποίηση των κυρίαρχων εθνικών και υπερεθνικών πολιτικών», στο Αγγελίδης, Μ., Σακκάς, Δ. και Γράβαρης, Δ. (επιμ.), *Κοινωνική Θεωρία και Πολιτική Ευθύνη*, Αθήνα: Gutenberg.

Παπαθεοδώρου, Χ. (2009). «Νεοφιλελευθερισμός, φτώχεια και καθεστώτα ευημερίας στις χώρες της ΕΕ: Εμπειρικά δεδομένα και κυρίαρχη ρητορεία», *Transform*, 3, σελ. 137-155.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Δαφέρμος, Γ. (2010α). *Δομή και Τάσεις της Οικονομικής Ανισότητας και της Φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ, 1995-2008*, Επιστημονική Έκθεση 2, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Δαφέρμος, Γ. (2010β). *Διαστάσεις της Φτώχειας και της Αποστέρησης των Εργαζομένων στην Ελλάδα και την Αττική*, Αθήνα: Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής.

Παπαθεοδώρου, Χ., Δαφέρμος, Γ., Danchev, S. και Μαρσέλλου, Α. (2008). *Οικονομική Ανισότητα και Φτώχεια στην Ελλάδα: Συγκριτική Ανάλυση και Διαχρονικές Τάσεις*, Επιστημονική Έκθεση 1, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Πετμεζίδου, Μ. (2004). «Ανισότητα, φτώχεια και αναδιανομή μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων: Η Ελλάδα σε συγκριτική προοπτική», στο Πετμεζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Πετμεζίδου, Μ. (2005). «Ανισότητα, αναδιανομή και καθεστώτα ευημερίας: Η Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της ΕΕ», στο Αργείτης, Γ. (επιμ.), *Οικονομικές Αλλαγές και Κοινωνικές Αντιθέσεις στην Ελλάδα: Οι*

Προκλήσεις στις Αρχές του 21ου Αιώνα, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

Πετμεζίδου, Μ. (2004). «Ο διάλογος για την παγκόσμια φτώχεια», στο Πετμεζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.

Townsend, P. (2004). «Για μια αναθεώρηση της διεθνούς κοινωνικής πολιτικής ενάντια στη φτώχεια», στο Πετμεζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.

Παράρτημα: Πίνακες για το ποσοστό φτώχειας και τη συνεισφορά στη φτώχεια με βάση την κατάσταση του υπεύθυνου του νοικοκυριού

Πίνακας Π-1: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια με βάση το επάγγελμα του υπεύθυνου του νοικοκυριού, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Σύνολο εργαζομένων	Φτώχεια	
	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)
Επάγγελμα		
Ανώτερα διευθυντικά στελέχη	14	7
Επαγγελματίες	4	3
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα	8	2
Υπάλληλοι γραφείου	6	3
Απασχολούμενοι σε παροχή υπηρεσιών και πωλητές	17	9
Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	37	28
Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	26	29
Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων, χειριστές μηχανημάτων και εξοπλισμού, συναρμολογητές	16	8
Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	30	11

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

Πίνακας Π-2: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια των μισθωτών με βάση το επάγγελμα του υπεύθυνου του νοικοκυριού, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Φτώχεια	
	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)
Επάγγελμα		
Ανώτερα διευθυντικά στελέχη	1	0
Επαγγελματίες	3	4
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα	2	1
Υπάλληλοι γραφείου	5	5
Απασχολούμενοι σε παροχή υπηρεσιών και πωλητές	13	11
Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	53	6
Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	27	41
Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων, χειριστές μηχανημάτων και εξοπλισμού, συναρμολογητές	11	10
Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	31	22

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

Πίνακας Π-3: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά (%) στη φτώχεια των μισθωτών με βάση τον κλάδο δραστηριότητας του υπεύθυνου του νοικοκυριού, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί	Φτώχεια	
	Ποσοστό (%)	Συνεισφορά (%)
Κλάδος δραστηριότητας		
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	56	9
Βιομηχανία	11	15
Κατασκευές	36	29
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	16	14
Μεταφορά και αποθήκευση	8	4
Παροχή καταλύματος και εστίαση	21	6
Ενημέρωση και επικοινωνία	11	3
Χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	2	0
Επιστημονικές και μεσιτικές υπηρεσίες	13	4
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	4	5
Εκπαίδευση	4	3
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	6	2
Άλλες υπηρεσίες	19	6

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

Πίνακας Π-4: Ποσοστά (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση το χρόνο εργασίας του υπεύθυνου του νοικοκυριού, μισθωτοί, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί-Υπεύθυνος νοικοκυριού	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις (%)
Χρόνος εργασίας μισθωτών				
1-14 ώρες	38	38	38	38
15-24 ώρες	22	16	22	15
25-34 ώρες	24	23	23	22
35-44 ώρες	14	12	13	11
45-54 ώρες	18	17	16	15
55 ώρες και άνω	13	13	12	12

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

Πίνακας Π-5: Ποσοστά (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση το είδος της σύμβασης των μισθωτών, υπεύθυνος νοικοκυριού, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί-Υπεύθυνος νοικοκυριού	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις (%)
Είδος σύμβασης				
Αορίστου χρόνου	11	10	10	09
Ορισμένου χρόνου	36	33	33	30

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

Πίνακας Π-6: Ποσοστά (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση το επάγγελμα των μισθωτών, υπεύθυνος νοικοκυριού, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί-Υπεύθυνος νοικοκυριού	Πριν από τις κοινωνικές μεταβι-βάσεις (%)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Μετά τις συνολικές μεταβι-βάσεις (%)
Επάγγελμα				
Ανώτερα διευθυντικά στελέχη	1	1	1	1
Επαγγελματίες	5	4	5	3
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα	2	2	2	2
Υπάλληλοι γραφείου	6	5	6	5
Απασχολούμενοι σε παροχή υπηρεσιών και πωλητές	17	15	14	13
Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	67	62	57	53
Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	31	29	28	27
Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστά-σεων, χειριστές μηχανημάτων και εξοπλισμού, συναρμολογητές	12	11	12	11
Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	41	36	36	31

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

Πίνακας Π-7: Ποσοστά (%) φτώχειας των μισθωτών πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση τον κλάδο δραστηριότητας του υπεύθυνου του νοικοκυριού, Ελλάδα, 2009 (εισοδήματα 2008)

Μισθωτοί-Υπεύθυνος νοικοκυριού	Πριν από τις κοινωνικές μεταβι-βάσεις (%)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (%)	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων (%)	Μετά τις συνολικές μεταβι-βάσεις (%)
Κλάδος δραστηριότητας				
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	65	62	59	56
Βιομηχανία	14	12	12	11
Κατασκευές	41	39	38	36
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	20	17	18	16
Μεταφορά και αποθήκευση	11	10	8	8
Παροχή καταλύματος και εστίαση	28	24	24	21
Ενημέρωση και επικοινωνία	13	12	12	11
Χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	2	2	2	2
Επιστημονικές και μεσιτικές υπηρεσίες	16	14	14	13
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	5	5	5	4
Εκπαίδευση	8	6	6	4
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	6	6	6	6
Άλλες υπηρεσίες	25	20	25	19

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC

ISBN: 978-960-9571-36-4